

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1849-1912 ΒΑΣΕΙ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δέν γνωρίζομεν πότε ακριβῶς ἐλειτούργησε τὸ πρῶτον σχολεῖον εἰς τὴν τουρκοκρατουμένην Βέροϊαν. Τὰ εἰς τὴν διάθεσίν μας στοιχεῖα εἶναι ἐλλιπῆ, τὰ δὲ λεπτομερῆ σχετικὰ ἔγγραφα, τὰ ὅποια διεσώθησαν, ἀρχίζουσι μόλις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1849. Διὰ τοὺς προηγουμένους αἰῶνας ὑπάρχουσι ἐλάχιστοι καὶ ἀσαφεῖς εἰδήσεις καταχωρισμέναι ὡς ἐνθυμήσεις κ.λ. Ταύτας θὰ δημοσιεύσω εἰς τὸν 3ον τόμον τοῦ βιβλίου μου «Ἱστορία τῆς Βεροίας» (Τουρκοκρατία)¹.

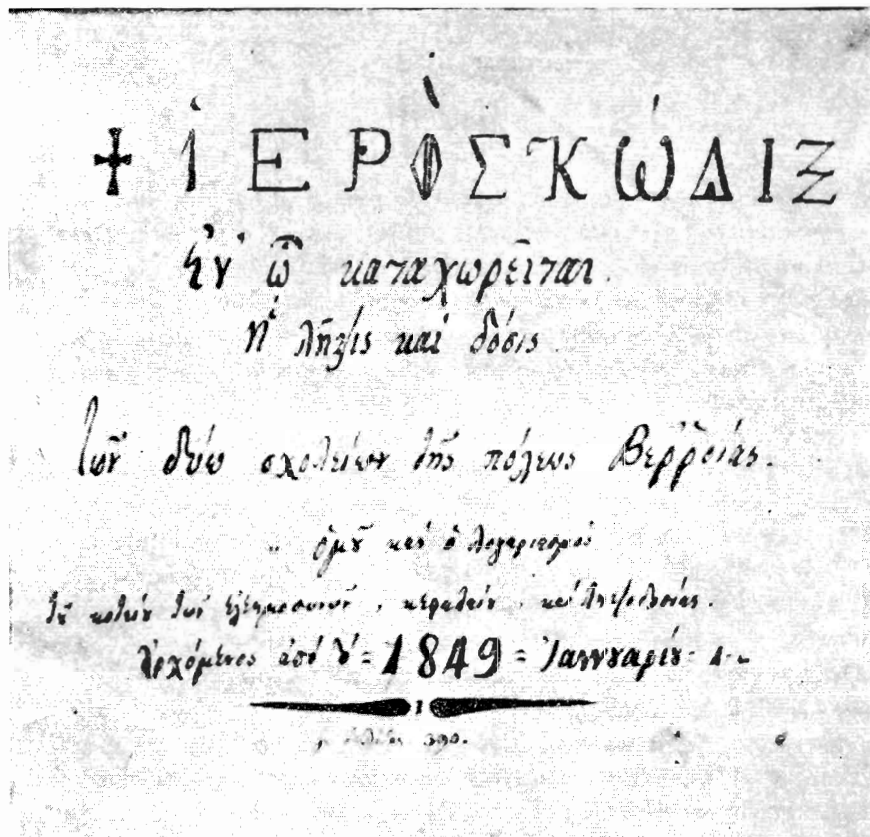
Διὰ τὴν περίοδον ὅμως ἀπὸ τοῦ 1849 μέχρι τοῦ 1912 ἔχομεν πολλὰ καὶ πολύτιμα στοιχεῖα, τὰ ὅποια μένουσι ἀνέκδοτα, ἐμπεριέχονται δὲ εἰς τοὺς κώδικας τῆς κοινότητος τῆς Βεροίας. Συγκεκριμένως ὑφίσταται κατ' ἀρχὴν ὁ εἰδικὸς κώδιξ τῶν σχολείων τῆς πόλεως, εἰς τὸν ὅποιον δημοσιεύονται οἱ λογαριασμοὶ καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ ἔγγραφα διὰ τὴν περίοδον 1849-1884 (βλ. καὶ εἰκ. 1). Διὰ τὸ διάστημα 1885-1891 δὲν διεσώθησαν εἰδήσεις. Ἐν συνεχείᾳ, ἐκ τῶν κωδίκων τῆς κοινότητος τῆς Βεροίας πληροφοροῦμεθα πολλὰς λεπτομερείας περὶ τῶν σχολείων τῆς πόλεως διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1892-1912.

Κατωτέρω δημοσιεύονται ἄγνωστα στοιχεῖα, τὰ ὅποια συνελέγησαν κατὰ τὴν μελέτην (1960) τῶν ἀνεκδότων τούτων ἐγγράφων², διότι τοιοῦτοτρόπως θὰ γίνουσι γνωστοὶ χρήσιμοι λεπτομέρειαι καὶ δι' ἄλλα πολλὰ παρεμφερῆ θέματα, τὰ ὅποια ἔχουσι σχέσιν καὶ μετὰ τὴν γενικωτέραν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Τουρκο-

1. Βλ. προχείρως τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν εἰς Γ ε ω ρ γ ί ο υ Χ. Χ ι ο ν ί δ η, "Ἐνα ἄγνωστον πρακτικόν. Τὰ σχολεῖα τῆς Βεροίας μετὰ τὸ 1821, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» (Σφενδόνη), 1962, σ. 103-106, σ. 103. Διὰ τὰ τελευταῖα ἑκατὸν ἔτη βλ. καὶ Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Ι. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 85-88, ὅπου βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ Ἀ π ο σ τ ὸ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας (1354-1833), Θεσσαλονίκη 1969, σ. 240, Τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 220-279 καὶ τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 198.

2. Βλ. Γ ε ω ρ γ ί ο υ Χ. Χ ι ο ν ί δ η, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τόμος 1ος, Βέροια 1960, σ. 39-41.

κρατίας, ὥστε νὰ κατανοηθῆ καλύτερον ἢ προσπάθεια τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅπως διατηρήσῃ τὴν ἐθνικὴν συνείδησίν του διὰ τῆς παιδείας, ἢ ὅποια ἐξυπηρετεῖτο ἀποκλειστικῶς διὰ δωρεῶν καὶ συνεισφορῶν τῶν Βεροϊέων καὶ τῶν ὑποδούλων Μακεδόνων γενικώτερον.



Εἰκ. 1. Ἡ πρώτη σελὶς (ἔσωφύλλου) τοῦ κώδικος τῶν σχολείων τῆς Βεροίας

Ἡ δημοσίευσίς ἀπάντων τῶν ἐγγράφων, αὐτουσίῳ, θὰ ἦτο βεβαίως ὠφέλιμος, ἀλλὰ θὰ ἀπῆτει πολλὰς σελίδας καὶ συνεπῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον εἰδικοῦ βιβλίου.

2. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1849-1884

Διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ 1849 ἕως τοῦ 1884 τὰ στοιχεῖα ἀρῶμεθα ἐκ τῆς μελέτης τοῦ εἰδικοῦ κώδικος τῶν σχολείων¹, ἐκ τοῦ ὁποίου

1. Ὁ κώδιξ φέρει τὸν τίτλον (βλ. καὶ εἰκόνα 1): «† Ἱερὸς κώδιξ ἐν ᾧ καταχωρεῖται ἡ λῆψις καὶ δόσις τῶν δύο σχολείων τῆς πόλεως Βερόϊας, ὁμοῦ καὶ ὁ λογαριασμοῦ τοῦ

δημοσιεύονται κατωτέρω ἀποσπάσματα (συχνὰ ἀνορθόγραφα), ὡς ἔχουν.

Πρὸ τοῦ 1849 ὑπῆρχεν εἰς τὴν Βέροϊαν μόνον ἓν σχολεῖον, «Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολή». Κατὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου ὁμοῦ τοῦ ἔτους τούτου (1849) ἰδρύθη καὶ ἄλλο, «Ἡ Ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολή»¹ (βλ. καὶ εἰκ. 2).

Εἰς τὰς σελίδας 5 ἕως 7 αὐτοῦ τοῦ κώδικος (βλ. καὶ εἰκ. 3) τῶν σχολείων καταχωρίζονται τὰ ποσὰ, τὰ ὁποῖα ἀφιέρωσαν Βεροιεῖς καὶ ξένοι διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς «Ἑλληνικῆς σχολῆς» τῆς πόλεως, ἀπὸ τῆς 1-9-1849 μέχρι τῆς 1-1-1873, πιθανῶς δὲ καὶ ἀργότερον. Ἔτσι βλέπομεν (σελ. 5), ὅτι: «1.000 (γρόσια) κατὰ τὸ 1849 Σεπτεμβρίου 1 κατέβαλεν ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης κύριος Χρῦσανθος». (Οὗτος ἦτο μητροπολίτης Βεροίας-Ναούσης κατὰ τὰ ἔτη 1799-1811, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1811-1824 διετέλεσεν ἀρχιερεὺς Σερρών καὶ ὕστερον, 1824-1826, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Φαίνεται ὅτι ὁ Χρῦσανθος εἶχεν ἀφιερῶσει τὸ ποσὸν τῶν 1.000 γροσίων ἐνωρίτερον, δεδομένου ὅτι οὗτος ἀπέθανε κατὰ τὸ 1834, ἀλλὰ τὸ σχολεῖον δὲν ἐλειτούργησε κατὰ τὰ ἔτη 1822 ἕως 1848, λόγῳ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως, συνεπεία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, καὶ τὸ ποσὸν εὐρέθη «προκαταβεβλημένον»). Ἐπίσης μανθάνομεν, ὅτι ἔδωσεν ὁ Μανουλάκης Ἀντωνίου «διδάσκαλος Βεροιαῖος» 1.000 γρόσια, 9.000 γρόσια ὁ πρῶν (1831-1848) μητροπολίτης Βεροίας «κὺρ Διονύσιος Λέριος», 800 γρόσια ἄλλοι Βεροιεῖς, 5.600 γρόσια ὁ Ἰωάννης Θεοχάρης «ἐκ ζήμονος Βεῤῥοιαῖος», 3.300 γρ. «δι' ἐπιμελείας Χατζῆ Κωνσ: [=Χατζηκώστα] ἐκ μολδαυίας ἐσυνάχθησαν παρὰ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων» κ.λ. Μέχρι τῆς 2-1-1852, ἦτοι εἰς διάστημα 4 ἐτῶν, εἶχον συγκεντρωθῆ ἐκ δωρεῶν 24.700 γρόσια (δηλαδὴ 250 περίπου λίραι Τουρκίας).

Μετὰ τὸ 1853 ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἰδιόρρυθμοι καταθέσεις, ἦτοι μερικαὶ γράφαι Βεροιώτισσαι κατέθετον ἀξιόλογα ποσὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐλάβαν ἓνα μέρος κατ' ἔτος διὰ τὴν συντήρησίν των, τὰ δὲ πιστωτικὰ ὑπόλοιπα (μετὰ τὸν θάνατόν των) περιήρχοντο εἰς τὰ σχολεῖα. Ἔτσι τὴν 15 Αὐγούστου 1853 ὑφίστατο τὸ «ἀφιέρωμα τῆς κυρίας Χ(ατζῆ) Μαριγῶς τοῦ

κοτείου τῶν ἐλεημοσυνῶν, κεφαλαίου, καὶ ληψοδοσίας. Ἀρχόμενος ἀπὸ τὸ 1849, Ἰανουαρίου, Α, εἰς σελίδας 390». Βλ. καὶ Γ ε ω ρ γ ί ο υ Χ. Χ ι ο ν ί δ η, ἔ.ἀ., σ. 41, ἀριθμ. Ββ. Πρβλ. Ἀ ν τ ω ν ί ο υ Σ ι γ ἄ λ α, Ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας. Α'. Ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθήκαι Δυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 148-156, σ. 149, ἀριθμ. 4. Τ ο ὕ ἰ δ ί ο υ, Ἐκλαϊκευμένα μελετήματα, τ. 1ος, Ἀθῆναι 1970, σ. 309-310. Ὁ κώδιξ ἀποτελεῖτο ἐκ 390 σελίδων, ἐκ τῶν ὁποίων λείπουν αἱ 77 ἕως καὶ 214, εἶναι δέ, ἐν ὄλῳ, ἄγραφοι (κεναὶ) 105 σελίδες. (Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς τὸν ἄλλοτε γραμματέα τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου κ. Ἀναστάσιον Καρατζόγλου, τ. δήμαρχον Βεροίας, διὰ τὰς διευκολύνσεις τὰς ὁποίας μοῦ ἔκαμε κατὰ τὴν μελέτην κ.λ. τοῦ κώδικος τούτου).

1. Τὸ ἔγγραφο τῆς ἰδρύσεως τοῦ σχολείου τούτου ἐδημοσίευσεν ἤδη εἰς τὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» (Σφενδόνη), 1962, σ. 103-106.



Είκ. 2. Το πρωτότυπον του πρακτικῆς τῆς ιδρύσεως τῆς «Ἀλληλοδιδασκτικῆς Σχολῆς» τῆς Βεροίας (σελ. 1 τοῦ κώδικος)

μακαρ. δημητρίου σιδέρι», ἐκ 3.000 γροσίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάμβανε 300 γρόσια ἐτησίως μέχρι τοῦ 1857, ὁπότε ἀπεβίωσε καὶ ἄφησε 2.000 περίπου γρόσια. Ὅμοίως ἀφιέρωσεν ἡ Εὐθυμία Ἰωάννου 13.000 γρόσια καὶ ἄλλοι Βεροιεῖς μὲ τὴν ἴδιαν συμφωνίαν ἢ καὶ μὲ ἄλλας διαφόρου περιεχομένου.

Συνολικῶς ὑπῆρχον πολλαὶ ἀφιέρωσεις Βεροιαίων, τὸ δὲ κεφάλαιον τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς μέχρι τοῦ 1869 διεκυμαίνετο περὶ τὰς 27 ἕως 37 χιλιάδας γροσίων. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1867 ἀφιέρωσε (σελ. 7 τοῦ κώδικος) «ὁ μακαρίτης Θεόδωρος ῥαχτιβάνος» [=Ρακτιβάν] 15 λίρας Τουρκίας», αἱ ὁποῖαι καταχωρίζονται ὡς ἰσοδυναμοῦσαι μὲ 1.650 γρόσια. Ἐὰν ἐκάστη λίρα Τουρκίας ἐτιμᾶτο τότε 110 γρόσια. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1873 ἦσαν ἀφιερωμένα 10.000 γρόσια ὑπὸ «τοῦ Μακαρίτου Μανουλάκη Π(απαῖ;) Χ(α-τζῆ) Τιμοθέου» ὑπὸ ὄρους.

Κατόπιν προσετέθησαν αἱ δωρεαὶ τῶν: «Κυρίου Μελετίου Κωνσταμινίτου ἰδρυτοῦ τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ μεγάλου εὐεργέτου. Κυρίου - Δημητρίου - Μ - Ρακτιβάν - ἐξίκοντα λίρες - κατ' ἔτος - εἰς τὰ σχολεῖα, Κυρίου - Μελετίου - ἱεροδιακόνου, Κυρίου - Ἀ. Τζιούπελη, Κυρία - Μαργιορήτσα - Μ. Στεφάνουλου».

Τὰ χρήματα τῶν σχολείων ἐδανείζοντο εἰς ιδιώτας ἢ κατετίθεντο εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Ἡ ἐκκλησία τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου ἦτο ἡ τράπεζα τρόπον τινὰ τῆς πόλεως καὶ ἐχορήγει ἢ ἐδανείζετο χρήματα μὲ τόκον¹.

Εἰς τὰς σελίδας 222-223 τοῦ προαναφερθέντος κώδικος δημοσιεύεται ὁ ἀπολογισμὸς ἀμφοτέρων τῶν σχολείων ἀπὸ τῆς 1-1-1849 μέχρι τῆς 1-1-1852, ἦτοι τριῶν ἐτῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου πληροφοροῦμεθα, ὅτι τὰ ἔσοδα ἦσαν 21.265 γρόσια (ἦτοι 193 λίραι Τουρκίας), τὰ δὲ ἔξοδα 21.692: 20 γρόσια. Τὸ ἔλλειμμα ἐκαλύφθη διὰ λήψεως δανείου ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῆς 222 σελίδος ἀναγράφεται: «ἀπὸ τὰς 16: ἐκκλησίας ἀνὰ 3.850...11.550 [γρόσια]», εἰς δὲ τὴν τελευταίαν: «ἀπὸ μοναστήριον προδρόμου 1:ἔτους [=τόκος] 840» γρόσια. Ἀξιοσημεῖωτα εἶναι, ὅτι: α) Εἰς τὰ ἔσοδα ἀναγράφεται τὸ ποσὸν τῶν 430 γροσίων ἀπὸ τὰ προικοσύμφωνα τριῶν ἐτῶν, β) τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τοῦ κεφαλαίου τῶν σχολείων προήρχετο ἀπὸ τὰς συνεισφορὰς τῶν 16 ἐκκλησιῶν, ἐνῶ γ) οὐδὲν ποσὸν ἀναγράφεται ὡς προερχόμενον ἐκ τῶν ἀφιέρωσεων παρὰ μόνον ἀπὸ τοὺς τόκους ἐξ αὐτῶν. Τὰ ἔξοδα κατενεμήθησαν ὡς ἐξῆς: 13.500 γρόσια (ἦτοι πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ποσοῦ τῶν ἐξόδων) ἐδόθησαν «εἰς τὸν Ἑλληνα διδάσκαλον κύριον [Γεωργιάδην] Χριστόδουλον [διὰ μισθοῦς] τριῶν ἐτῶν», 5.700 «εἰς τὸν ἀλλη-

1. Βλ. διὰ τὸν ρόλον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου ὡς τραπεζιτικοῦ ἰδρύματος τῆς Βεροίας τὴν ἐργασίαν μου, Ὁ ὁσιος Ἀντωνίου, ὁ νέος, ἐκ τῆς μακεδονικῆς Βεροίας, βάσει ἀνεκδότων βυζαντινῶν ἐγγράφων καὶ λανθανόντων στοιχείων, Βέροια 1965, σ. 72-74.

λοιδιδάσκαλον [καὶ ἱερωμένον Μελέτιον] ὁμοίως τριῶν ἐτῶν» καὶ 2.492:20 γρόσια «εἰς διάφορα ἔξοδα τῶν τριῶν ἐτῶν». Τὸν «λογαριασμὸν» ὑπογράφουν: «οἱ ἔφοροι. ὁ Κύριος Ἐκκλησιαστικὸς Ἀναστάσιος Μανουὴλ Ἰατρὸς» (τὸ ἐπάγγελμα) καὶ «ὁ (=Κύριος) Γεώργιος Σαράφογλου», ἐνῶ κάτωθεν τοῦ κλεισίματος ἰσοσκελίσεως τοῦτου «ὑποφαίνεται» ὁ μητροπολίτης Θεόκλητος (βλ. καὶ εἰκ. 4).

The image shows a handwritten ledger page with two columns of entries. The text is in Greek and includes numerical values. The left column lists various items and their corresponding amounts, while the right column shows a summary of the entries. The page is titled 'Ο λογαριασμός των εσόδων - εξόδων των σχολείων της Βεροίας κατά τα έτη 1849-1852'.

Εἶδος	Ποσό	Σύνολο
ἔσοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	7954	7954
ἔξοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	8535	8535
ἔσοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	581	581
ἔξοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	16	16
ἔσοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	3850	3850
ἔξοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	2904	2904
ἔσοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	10	10
ἔξοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	24	24
ἔσοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	846:20	846:20
ἔξοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	2000	2000
ἔσοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	2996:20	2996:20
ἔξοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	900	900
ἔσοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	4	4
ἔξοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	1458	1458
ἔσοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	7	7
ἔξοδα ἀπὸ τῶν ἐσόδων	334	334

Εἰκ. 4. Ὁ λογαριασμὸς τῶν ἐσόδων - ἐξόδων τῶν σχολείων τῆς Βεροίας κατὰ τὰ ἔτη 1849-1852. Κάτω ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή τοῦ μητροπολίτου Βεροίας Θεοκλήτου καὶ τῶν ἐφόρων (σελ. 222-223 τοῦ κώδικος)

Εἰς τὰς σελίδας 224-225 τοῦ κώδικος ὑπάρχει ὁ λογαριασμὸς ἀπὸ 1-1-1852 ἕως 1-1-1853, ἧτοι ἑνὸς ἔτους. Τὰ ἔσοδα ἦσαν 7.954 γρόσια, τὰ δὲ ἔξοδα 8.535 γρόσια, διὰ τοῦτο συνήφθη δάνειον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἐκ 581 γροσίων. Τὰ ἔσοδα προήρχοντο ἐκ τῆς συνεισφορᾶς τῶν 16 λειτουργουσῶν (ἐκ τῶν 72) ἐκκλησιῶν (3.850 γρόσια), 2.904 γρόσια εἰσεπράχθησαν ἐκ τόκων (10 ἕως 24% ἐπὶ τῶν κεφαλαίων), ἐνῶ δὲν εἰσέπραξαν τὰ σχολεῖα «ἀπὸ προικοσύμφωνα ἐτησίως μῆτε παράν...». Τὰ ἔξοδα ἦσαν: «846:20 γρόσια, δαπανηθέντα, διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ περυσικοῦ χρέους» κ.λ., 2.000 γρόσια διὰ ἐπισκευὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολεῖου, «2.996:20 γρ. ἐδόθησαν εἰς τὸν Ἑλληνοδιδάσκαλον κύριον Χριστόδουλον ἕως σεπτεμβρίου 17», 900 γρόσια κατεβλήθησαν «εἰς τὸν Ἀλληλοδιδάσκαλον δημήτριον διὰ μῆν(ας) 4», 1.458 γρόσια ἐδόθησαν εἰς τὸν Μελέτιον «διὰ μῆνας 7 ἕως Ἰανου(αρίου) 1. 1853» καὶ 334 γρόσια κατεβλήθησαν «εἰς ἔξοδα διά-

φορα». Ὑπογράφουν οἱ (τέσσαρες, διὰ πρώτην φοράν) ἔφοροι Μερκούριος Ἀντωνίου Στεφάνου, Μανουλάκης Ἀναστασίου, ἰατρός, Μαλούτας Σαραμάρας καὶ Μανουλάκης π(απᾶ;) Χ(ατζῆ) Τιμοθέου καὶ «ὑποφαίνεται» ὁ μητροπολίτης Θεόκλητος. Ὁ νεοφανῆς Ἑλληνοδιδάσκαλος ἦτο ὁ Δημήτριος Ἰωάννου Γεμιτζιόγλου ἢ Γκεμιτζιόγλου, Βεροιεύς.

Εἰς τὰς σελίδας 226-227 δημοσιεύεται ὁ λογαριασμός τῶν σχολείων ἀπὸ τῆς 1-1-1853 ἕως τῆς 1-1-1854 ἐξ 6.501:16 γροσίων. Αἱ ἐκκλησίαι δὲν συνεισέφερον ἢ μὴ μόνον ἢ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου (2.000 γρόσια). Δὲν προέκυψεν ἔλλειμμα, ἐκ δὲ τῶν προικοσυμφώνων εἰσεπράχθησαν 250 γρόσια. Τὰ ἔξοδα κατενεμήθησαν ὡς ἐξῆς: 581 γρ. διὰ τὸ χρέος, 3.200 γρ. ὡς ἀμοιβὴ τοῦ νέου Ἑλληνοδιδασκάλου Κ. Λεοντίδη διὰ 8 μῆνας (ἕως 10-1-1854), 1.368 γρ. διὰ τὸν Μελέτιον (διὰ 5 μῆνας) καὶ 820 γρ. διὰ τὸν Δημήτριον Γκεμιτζιόγλου (διὰ 4 μῆνας), 409:10 γρ. ἐδόθησαν διὰ βιβλία τοῦ Ἀλληλοδιδασκτικοῦ σχολείου καὶ δι' ἄλλα ἔξοδα, ἐνῶ προέκυψε καὶ περίσσευμα ἐξ 123: 6 γροσίων. Ἐφοροὶ ἦσαν οἱ προηγούμενοι. Ἀπὸ τοῦ 1852 καὶ ἐξῆς παρατηροῦμεν, ὅτι εἰς τὴν στήλην τῶν ἐσόδων ἀναγράφεται ὡς ἔσοδον «...ὄσα ἀπὸ τὸ ἥμισυ γεδίκη [=καφενεῖον] τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἐτησίως 1.200» (γρόσια).

Κατὰ τὸ ἔτος 1854 (1-1-1854 ἕως 1-1-1855, σελ. 228-229 τοῦ κώδικος) τὰ ἔσοδα τῶν σχολείων ἦσαν 7.272:16 γρόσια ἐκ τῶν ἰδίων πηγῶν, τὰ δὲ ἔξοδα 7.687:20 γρ., ἦτοι ὑπῆρχεν ἔλλειμμα 415:4 γροσίων. Ἑλληνοδιδάσκαλος ἦτο ὁ Κ. Λεοντίδης (ἀντὶ 4.088:26 γροσ.), Ἀλληλοδιδάσκαλος ὁ Δ. Γκεμιτζιόγλου (ἀντὶ 2.133:14 γρ.), ἐξωδεύθησαν δὲ «285:20 [γρόσια] εἰς τὴν θανὴν τοῦ Ἀλληλοδιδάκτου μ(;) Παναγιώτου καὶ εἰς κάρβουνα». Ἐφοροὶ ἦσαν τρεῖς, οἱ ἴδιοι, πλὴν τοῦ Μαλούτα Σαραμάρα.

Εἰς τὰς σελίδας 230-231 καταχωρίζονται τὰ ἔσοδα-ἔξοδα τοῦ 1855. Τὰ μὲν ἔσοδα ἦσαν 7.605:10, τὰ δὲ ἔξοδα 8.757:29 γρ. ἦτοι ὑπῆρχεν ἔλλειμμα 1.152:19 γροσίων. Πλὴν τῶν Κ. Λεοντίδη καὶ Δημητρίου Γκεμιτζιόγλου ἐδίδαξε καὶ ὁ Ἀλληλοδιδάκτης Κωνσταντῖνος Γεωργίου, ἔφοροι δὲ ἦσαν οἱ ἴδιοι.

Κατὰ τὸ ἔτος 1856 (σελ. 232-233 τοῦ κώδικος) τὰ ἔσοδα ἦσαν 8.078: 30 γρ. καὶ τὰ ἔξοδα 11.533:21 γρ., δηλαδὴ προέκυψεν ἔλλειμμα ἐκ 3.454:91 γροσίων. Ἑλληνοδιδάσκαλος ἦτο ὁ Κ. Λεοντίδης (ἀντὶ 4.600 γρ.) καὶ Ἀλληλοδιδάσκαλοι οἱ Κωνσταντῖνος Γεωργίου καὶ Παναγιώτης Καπλάνης, ἐξωδεύθησαν δὲ 1.776 γρόσια διὰ ἐπισκευὰς τῶν δύο σχολείων. Ἐφοροὶ ἦσαν οἱ ἴδιοι, πλὴν τοῦ Μερκουρίου Ἀντωνίου Στεφάνου ἀντικατασταθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου.

Εἰς τὰς σελίδας 234-235 τοῦ κώδικος δημοσιεύονται οἱ λογαριασμοὶ τῶν σχολείων κατὰ τὸ 1857 ἐξ ἐσόδων 8.429:25 γροσίων (προκύψαντος ἔλλειμματος 2.393:98 γροσ.) καὶ ἐξόδων 10.823:23 γροσίων. Διδάσκαλοι ἦσαν οἱ ἴδιοι, πλὴν τοῦ (μὴ ἀναφερομένου) Κωνσταντίνου Γεωργίου. Ἐφοροὶ

διετέλεσαν οἱ αὐτοί. Διὰ πρώτην φοράν «τὸν λογαριασμὸν» ὑπογράφουν (πλὴν τοῦ μητροπολίτου) καὶ 18 Βεροιεῖς πολῖται, γεγονός τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται ὕστερον κατὰ κανόνα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1858 (σελ. 236-237 τοῦ κώδικος) τὰ ἔσοδα ἦσαν 8.261:20 γρ., τὸ ἔλλειμμα 2.049:15 γρ. καὶ τὰ ἔξοδα 10.310:35 γρ. Αἱ ἐκκλησίαι (δηλαδή ἡ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, διότι αἱ ἄλλαι ἤδη εἶχον παύσει νὰ ἔρχονται ἄρωγοὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων) δὲν συνεισέφερον διὰ τὰ ἔξοδα τῶν σχολείων, ἀλλὰ ὀλόκληρον τὸ ποσὸν τῶν ἐσόδων (=4.000 γρ.) ἐκ τοῦ καφενείου τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου παρεχωρήθη εἰς τὰ σχολεῖα. Ἑλληνοδιδάσκαλος ἦτο (διὰ πρώτην φοράν, ἀντὶ τοῦ Κ. Λεοντίδη) ὁ Κ. Ἀποστολίδης, Ἀλληλοδιδάσκαλος δὲ ὁ ἴδιος (Παν. Καπλάνης). Ἐφοροὶ διετέλεσαν οἱ ἴδιοι. Εἰς τὴν σελ. 237 δημοσιεύεται ἀναλυτικὸν σημείωμα περὶ τῶν κεφαλαίων (ἐκ δωρεῶν) τῶν σχολείων, τὰ ὁποῖα ἀνήρχοντο κατὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ 1859 εἰς τὸ ἀξιόλογον ποσὸν τῶν 36.122:10 γροσίων (ἢ τῶν 330 τουρκικῶν λιρῶν περίπου).

Κατὰ τὸ ἔτος 1859 (σελ. 238-239 τοῦ κώδικος) τὰ ἔσοδα τῶν σχολείων ἦσαν 9.102 γρ., τὸ ἔλλειμμα 1.594:5 γρ. καὶ τὰ ἔξοδα 10.696:56 γρ. Εἰς τοὺς γνωστὸς διδασκάλους (Κ. Ἀποστολίδην καὶ Π. Καπλάνην) προστετέθη διὰ δύο μῆνας καὶ ὁ ὑποδιδάσκαλος Μερκούριος Ἀντωνίου (;).

Τὸ 1860 (σελ. 240-241 τοῦ κώδικος) τὰ ἔσοδα ἦσαν 7.534:90 γρ., τὸ ἔλλειμμα 418:25 γρ. καὶ τὰ ἔξοδα 7.953:15 γρ. Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Κωνστ. Ἀποστολίδης ἀναφέρεται ὡς Ἀλληλοδιδάσκαλος (ἀντὶ 4.000 γρ. ἐτησίως), Ἑλληνοδιδάσκαλος δὲ διωρίσθη ὁ «Κύριος Γερμανός».

Κατὰ τὸ 1861 (σελ. 242-243 τοῦ κώδικος) τὰ ἔσοδα ἦσαν 8.288:20 γρ., τὸ ἔλλειμμα 1.631:10 γρ., τὰ δὲ ἔξοδα 9.919:30 γρ. Διδάσκαλοι ἦσαν οἱ ἴδιοι.

Κατὰ τὸ ἔτος 1862 (σελ. 244-245 τοῦ κώδικος) τὰ ἔσοδα ἦσαν 8.511:35 γρ., τὸ ἔλλειμμα 2.377:15 γρ. καὶ τὰ ἔξοδα 10.889:50 γρ., διδασκαλοὶ δὲ οἱ ἴδιοι.

Κατὰ τὸ 1863 (σελ. 246-247 τοῦ κώδικος) ὑπῆρξε περίσσευμα 26:10 γροσ., διότι δὲν ἐδίδαξεν ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος, ἀλλὰ μόνον ὁ Ἀλληλοδιδάσκαλος Κ. Ἀποστολίδης καὶ οἱ Ὑποδιδάσκαλοι Ἀθανάσιος καὶ Ἀντώνιος (ἄγνωστων ἐπωνύμων).

Κατὰ τὸ 1864 (σελ. 248-249 τοῦ κώδικος) προέκυψε πάλιν περίσσευμα, ἐδίδαξε δὲ καὶ ὁ «Ἀλληλοδιδάσκαλος κ. Θωμᾶς» καὶ ὁ «Ἑλληνοδιδάσκαλος κ. Ἰωάννης».

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1865 (σελ. 250-251 τοῦ κώδικος) ἐδίδαξε, πλὴν τῶν Ἀλληλοδιδασκάλων «κ. Θωμᾶ» καὶ Ἰωάννου Νικολαΐδη (ὁ τελευταῖος ἦτο προφανῶς ὁ διδάξας τὸ προηγούμενον ἔτος, ὡς Ἑλληνοδιδάσκαλος), καὶ ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Χριστόδουλος Γκουνόπουλος («Ἰωαννίτης», δηλαδή κατήγετο οὗτος ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ἐδίδαξε μέχρι καὶ τοῦ 1869).

Κατά τὸ 1866 (σελ. 252-253 τοῦ κώδικος) ἐδίδαξε καὶ ὁ Ἀλληλοδιδάσκαλος Μᾶρκος Παυλίδης.

Κατὰ τὰ ἔτη 1867 καὶ 1868 (σελ. 254-257 τοῦ κώδικος) ἐδίδαξαν οἱ ἴδιοι, πλὴν τοῦ (μὴ ἀναφερομένου) Ἰωάννου Νικολαΐδη, ἐνῶ κατὰ τὸ ἔτος 1869 (σελ. 258-259 τοῦ κώδικος) παρατηροῦμεν (πλὴν τοῦ ὑφισταμένου χρέους, τὸ ὁποῖον συνεχίζετο ἀπὸ τὸ ἔτος 1866 καὶ ὕστερον) τὴν παρουσίαν καὶ δευτέρου Ἑλληνοδιδασκάλου, τοῦ Ξενοφώντος Καραβίδα, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ὡς ἀντικαταστάτης τοῦ Γκουνοπούλου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1870, ἀντικατασταθεὶς τελικῶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Ἀργυριάδη. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1869) ἔπαυσε νὰ διδάσκη ὁ Ἀλληλοδιδάσκαλος Μᾶρκος Παυλίδης ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κοζανίτου, ἐνῶ ἐδίδασκον καὶ τρεῖς Ὑποδιδάσκαλοι, ἦτοι ἐν συνόλῳ πέντε Ἑλληνοδιδάσκαλοι-Ἀλληλοδιδάσκαλοι καὶ Ὑποδιδάσκαλοι.

Η ΔΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ. ΤΟ ΜΕΛΕΤΕΙΟΝ

Εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ 1870 (σελ. 260-261 τοῦ κώδικος) παρατηρεῖται διὰ πρώτην φοράν ἡ καταβολὴ ἐξόδων διὰ τὸ Παρθηναγωγεῖον Βεροίας¹. Εἰς τὴν ἐπικεφαλίδα τῶν λογαριασμῶν ἀναγράφεται: «Ἴσολογισμὸς ἐτήσιος τῶν σχολείων τοῦ τε Ἑλληνικοῦ, Ἀλληλοδιδακτικοῦ, καὶ Παρθηναγωγίου», εἰς δὲ τὴν στήλην τῶν ἐξόδων διαβάζομεν: «1.140 [=γρόσια εἰς] τὴν διδασκάλισαν Κυρίαν Πολυξένην διὰ 3 μῆνας ἕως 15 Ἰανουαρίου 1871». Κατὰ συνέπειαν ἐδίδαξεν αὕτη ἀπὸ τῆς 15ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1870 μέχρι τῆς 15ης Ἰανουαρίου τοῦ 1871. Ἄρα κατὰ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1870, τὸ ἀργότερον, ἤρχισε λειτουργοῦν τὸ Παρθηναγωγεῖον. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ὑφίστατο καὶ ἐνωρίτερον καὶ νὰ ἐδίδασκον προηγουμένως ἄρρενες διδάσκαλοι, ὅπωςδὴποτε ὅμως τοῦτο ἐγένετο ἐντὸς τοῦ 1870.

Κατὰ τὸ 1871 (σελ. κώδικος 264-265) ἐλειτούργησε καὶ πάλιν τὸ Παρθηναγωγεῖον μὲ τὴν αὐτὴν διδασκάλισαν Πολυξένην (ἀγνώστου ἐπωνύμου), εἰς δὲ τὴν στήλην τῶν ἐσόδων ἀναγράφονται διάφορα ποσὰ (588+2.508: 20+320), ἦτοι 3.410:20 γρόσια: «Ὅσα ἐσυνάχθησαν διὰ τὸ Παρθηναγωγεῖον». Πιθανῶς ἐγένοντο ἔρανοι διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προσθέτων ἐξόδων, χωρὶς ν' ἀποκλείεται, νὰ ἐπεβλήθησαν καὶ ἐκπαιδευτικὰ τέλη («εἰσιτήρια»), ἀλλὰ συνέδραμε διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐξόδων τοῦ Παρθηναγωγείου (ὡς καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ ἔτη) καὶ ὁ μητροπολίτης Βεροίας-Ναούσης Βενέδικτος.

1. Βλ. διὰ τὸ «Μελέτειον Παρθηναγωγείου» τὴν μελέτην μου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ πρώτου «Μελετείου» Παρθηναγωγείου τῆς Βεροίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἰς «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» (Σφενδόνη), 1966, σ. 153-155, ὅπου δημοσιεύονται καὶ τὰ δύο ἔγγραφα τῆς ἰδρύσεώς του (βλ. καὶ εἰκόνα 5).

Κατὰ τὸ 1872 (σελ. 266-267 τοῦ κώδικος), πλὴν τῶν ἐσόδων ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγῶν, προέκυψε καὶ ἔσοδον 500:10 γροσίων ἀπὸ λαχείων: («Ὅσα ἐκ τῶν τοῦ Παρθεναγωγείου λαχείων». Ἐξ ὧσων γνωρίζομεν, ἐκ τῶν μεταγενεστέρων κωδίκων τῆς μητροπόλεως, αἱ μαθήτραι τοῦ Παρθεναγωγείου ἐκέκνουν διάφορα ἐργόχειρα, δι' ἰδίων ἐξόδων ἢ δι' ἐξόδων τοῦ σχολείου, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐγένετο ἡ λαχειοφόρος ἀγορά. Τοῦτο συνέβη πολλάκις). Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1872) ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς Ἑλληνοδιδάσκαλος καὶ εἰς Ἀλληλοδιδάσκαλος, ἐδίδαξε δὲ καὶ ἡ διδασκάλισσα Πολυξένη καὶ ἀναφέρονται οἱ Ὑποδιδάσκαλοι Μερκούριος (πιθανῶς νὰ ἦτο ὁ Μερκούριος Δημητριάδης, Βεροιεὺς, συνηντήσαμεν δὲ αὐτὸν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1869) καὶ Χαράλαμπος.

Ἐκ πρακτικοῦ τοῦ 1884 (σελ. 60-61 τοῦ κώδικος) πληροφοροῦμεθα, ὅτι αἱ 1.000 λίραι, τὰς ὁποίας ἐδώρησεν ὁ ἱερομόναχος (ὁ Βεροιεὺς ἰδρυτῆς τοῦ Παρθεναγωγείου) Μελέτιος διὰ τὸ Παρθεναγωγεῖον, ἦσαν εἰς ὁμόλογα. Ἐκ τούτων τὸ $\frac{1}{5}$ ἦτο εἰς ὁμόλογα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1884) ἀνενεώθησαν ταῦτα δι' ἑτέρων, ἐντόκων, πλὴν ὅμως συντόμως τὸ ὅλικόν ποσὸν τούτου ἔχασε κατὰ 80 % τὴν ἀξίαν τοῦ λόγῳ κακῆς ἐπενδύσεως.

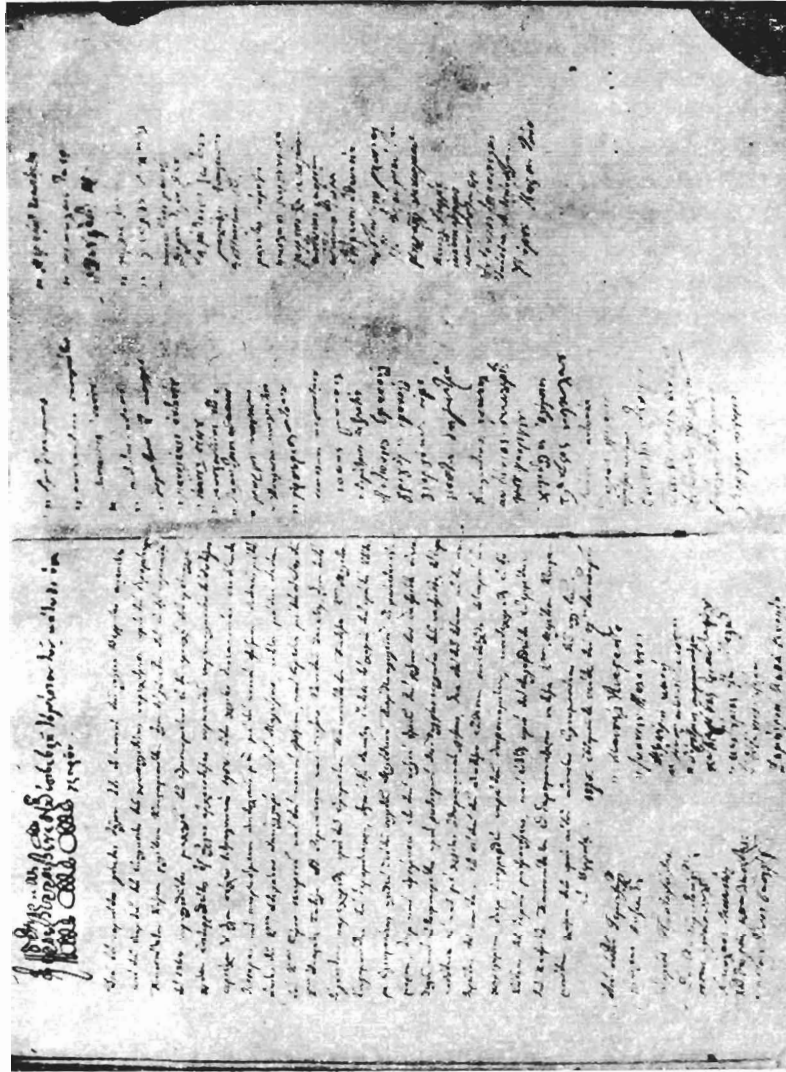
Οὕτως ἀπέκτησεν ἡ Βέροια ἐν σχολικὸν κτήριον, εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθησαν χιλιάδες μαθητριῶν καὶ μαθητῶν μέχρι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου (βλ. καὶ εἰκ. 5).

ΤΟ ΚΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ «ΑΛΛΗΛΟΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ»

Ἀπὸ τῆς 6 Μαρτίου τοῦ 1856 ἕως τῆς 2 Ἰουλίου 1858 ἔλαβε χῶραν ἢ ἀνεγερσις νέου διδαστηρίου διὰ τὴν «Ἀλληλοδιδασκτικὴν Σχολήν» (σελ. 300-311 τοῦ κώδικος). Τὰ ἔξοδα τῆς κατασκευῆς τούτου ἀνῆλθον εἰς τὸ ποσὸν τῶν 63.828:20 γροσίων (ἢ 520 τουρκικῶν λιρῶν), προῆλθον δὲ ἐκ συνεισφορῶν καὶ δωρεῶν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, τῶν Βεροιέων τῆς Κων/πόλεως κ.λ.

Ἐκ τούτων 21.569:25 γρόσια (ἦτοι τὸ $\frac{1}{3}$ περίπου τοῦ συνόλου) συνεκεντρώθησαν ἀπὸ διαφόρους Βεροιεῖς: «Ὅσα ἐσυνάχθησαν ἀπὸ συνεισφορᾶς τῶν φιλομούσων Βεβροιαίων, διὰ μέσου τῶν κυρίων παπᾶ Γερμανοῦ Γκεμιτζιόγλου καὶ Ἀθανασίου Τζιούπελι, Βασιλείου Τριαντάρι, καὶ Ἀντωνίου μούμουλου, παπᾶ Δημητρίου δεξιᾶς, καὶ Ἀντωνίου προύνου, καὶ ἐν ὑστέροις διὰ πολλῶν εἰς τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον, καὶ εἰς τὴν Μητρόπολιν...» (βλ. σελ. 300 τοῦ κώδικος). Οὕτω 2.000 γρόσια ἔδωσεν ὁ μητροπολίτης Θεόκλητος, 2.500 «ἡ κ. Χατζῆ Μαριγῶ» κ.λ.

Τὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν εἰς τὸ κείμενον, εἶναι ὅπωςδῆποτε χρήσιμα διὰ τὴν σύνταξιν μιᾶς προσωπογραφίας τῆς Βεροίας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, πλὴν ὅμως τοῦτο δὲν ἐμπίπτει εἰς τὸν προορισμὸν τῆς παρού-



Εικ. 5. Τὸ πρακτικὸν τῆς παραχωρήσεως τοῦ οἰκιστέου πρὸς τὸν Βεροῖα ἱερομόναχον Μελέτιον Κοστα-
 μονίτην πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ Παρθενωγυρίου. Ὑπογράφουσι οἱ παριόντες τῆς πόλεως καὶ ὁ μητροπολί-
 της («παρόδρος») τῆς Βεροίας Βενέδικτος («ἐπιβραβαιοὶ τὸ γνήσιον») τῶν ἱερογυφῶν (σελ. 278-279 τοῦ κώδικος.)

σης μελέτης. Σημειώνομεν μόνον ἓνα ἀκόμη ὄνομα: «ἀπὸ τὸν Κ(ον) Μανουλάκη Μπεκέλλα [γρόσια] 200». Προφανῶς πρόκειται διὰ συγγενῆ τοῦ ἐπιφανοῦς Βεροιώως Δημητρίου Βικέλα¹. Συνολικῶς, πρὸς συγκέντρωσιν τοῦ ποσοῦ τούτου τῶν 170 περίπου τουρκικῶν λιρῶν, συνεισέφερον 130 καὶ πλέον Βεροιεῖς.

Ἐπίσης εἰς ἄλλην σελίδα (301 τοῦ κώδικος) δημοσιεύονται τὰ ἑξῆς: «Ὅσα ἐσυνάχθησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ συνεισφορᾶς τῶν φιλομούσων πατριωτῶν μας, διὰ μέσου τῶν κυρίων, Ἄντωνίου Τζιούπελι καὶ Μανουὴλ παπᾶ...». Ἀκολουθεῖ ὁ λογαριασμός, ἐκ 4.731:30 γροσίων.

Αἱ συνεισφοραὶ τῶν Βεροιέων ἐδόθησαν εἰς τουρκικὰς λίρας καὶ ἄλλα νομίσματα ξένων κρατῶν καὶ οὕτω πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ «ναπολεόνι» εἶχεν ἀξίαν 101-114 γροσίων, ἡ λίρα Τουρκίας 116-123 γρόσια, τὰ μίντζικα 60-65 γρόσια, τὸ «ρούσικον» 20-22 γρόσια, τὸ μετζίτι 23-26 γρόσια. Ἐπίσης μανθάνομεν, ὅτι διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Βεροιεῖς «σιὸρ Βασιλάκης Μούρας» καὶ ὁ Ἄναστάσιος Ξανθόπουλος, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν 500 καὶ 1.000 γρόσια ἀντιστοίχως. Αἱ εὐεργέτιδες «Χατζῆ Μαριγῶ» (6.741 γρόσια), Εὐφημία Ἰωάννου (12.200 γρόσια) καὶ ὁ εὐεργέτης Δημήτριος Σιδέρης (12.500 γρόσια) εἶχον ἀφήσει τὴν περιουσίαν των διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς «Ἀλληλοδιδασκτικῆς Σχολῆς» καὶ συμμετεῖχον συνεπῶς κατὰ τὸ $\frac{1}{3}$ εἰς τὰ ἔξοδα ἀνεγέρσεως ταύτης.

Εἰς τὴν σελίδα τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῶν δαπανῶν (σελ. 305 τοῦ κώδικος) διαβάζομεν ὅτι διετέθησαν 728 γρόσια ὡς μισθὸς διὰ τὸν «κύριον Μανουλάκην ραχτιβάν», 5.000 γρόσια «διὰ τὸ ἀγωρασθέν ὀσπήτιον τοῦ χαρίσι» καὶ 1.300 γρόσια «διὰ τὸν ἀγωρασθέντα μπαχτζῆ τοῦ ἁγίου Ἄντωνίου». Εἰς ἄλλην ὅμως σελίδα τοῦ κώδικος παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ «μπαχτζῆς τοῦ ἁγίου Ἄντωνίου... ἐδώθη πρὸς τὸν ἅγιον Νικόλαον, διὰ τὸν τόπον τοῦ μπαχτζῆ ὁποῦ ἐπάρθη διὰ τὸ σχολεῖον...». Συνεπῶς τὰ οἰκόπεδα τῆς οἰκίας Χαρίση καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτηρίου τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς Σχολῆς.

Κατὰ τὴν 20ὴν Μαΐου τοῦ 1859 ἀναφέρεται ὅτι ἐγένοντο διάφοροι προσθηκαὶ («νάρθηξ» κ.λ.), ἀξίας 1.234 γροσίων, ἐνῶ συνεκεντρώθησαν 615 γρόσια ἀπὸ Βεροιεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κ.λ. «διὰ τὴν σόμπα».

ΤΟ ΚΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ «ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ»

Κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου τοῦ 1864 (καὶ ὄχι τοῦ 1862, ὡς λέγει, χάριν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, «ποιητικῆ ἀδεία», τὸ σχετικὸν δημοτικὸν ᾄσμα)

1. Διὰ τοὺς Βικέλα βλ. τὴν μονογραφίαν μου, Ἡ ἐκ Βεροίας καταγομένη οἰκογένεια Βικέλα, «Μακεδονικά», τ. 7 (1966), σ. 210-217. Ὁ Μανουλάκης Μπεκέλλας ἦτο ἴσως πατήρ τοῦ Δημητρίου· βλ. ἔ.ἀ., σ. 214-215, ἀριθμ. 9 καὶ 14.

ἔλαβε χώραν μεγάλη πυρκαϊὰ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐκάη καὶ τὸ κτήριον τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου. Ἐν τούτοις, συντόμως οἱ Βεροιεῖς καὶ πάλιν συνεκέντρωσαν (βλ. σελ. 320-325 τοῦ κώδικος) τὰ ἀπαραίτητα χρήματα διὰ τὴν ἀνέγερσιν νέου οἰκήματος. Τὸ παλαιὸν σχολεῖον ἔκειτο (σελ. 319 τοῦ κώδικος): «εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἄντωνίου». Μετ' αὐτοῦ ἐκάησαν καὶ τὰ 363 ἀξιόλογα βιβλία, χειρόγραφα κ.λ. τῆς βιβλιοθήκης τούτου¹.

Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ νέου κτηρίου ἐστοίχισε 33.406:20 γρόσια. Ἡ τιμὴ τῆς τουρκικῆς λίρας ἦτο τότε (1865-1866) 106-107 γρόσια καὶ συνεπῶς ἐξωδεδεύθησαν διὰ τὸ νέον κτήριον 315 περίπου λίραι Τουρκίας.

Τὰ χρήματα συνεισέφερον οἱ Βεροιεῖς, πλὴν 960 γροσίων δοθέντων ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Σωφρονίου καὶ 214 γροσίων ἢ 2 τουρκ. λιρῶν ὑπὸ τοῦ «ἐνδοξοτάτου Γιαχιάμπεη», Τούρκου ἀσφαλῶς.

Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 2.346 γρόσια κατέβαλεν ἡ Δημογεροντία τῆς πόλεως, 8.946:20 προήρχονο «ἀπὸ χρήματα τοῦ Μοναστηρίου Προφήτου τοῦ Ἡλιοῦ» καὶ 380 γρόσια «ὅσα ἀπὸ ἓν ζευγάρι τζουράκια ὅπου ἀφιερῶθησαν εἰς τὰ σχολεῖα ἀπὸ ἀνώνυμον διὰ μέσου τοῦ κυρίου Ἀναστασίου Πρωτοψάλτου καὶ ἐπωλήθησαν εἰς Νάουσσαν».

Ἐκ τῶν ἐξόδων σημειώνομεν τὰ ἐξῆς ἀξιόλογα: «Εἰς ἐξαγωγήν φερμανίου διὰ τὸ σχολεῖον γρ(όσια) 336». Ἐπίσης «εἰς τὸν μουδίρην 1 λίρ. Τουρκίας...γρόσια 106».

Ἀφοῦ ἐξεθέσαμεν τὰ περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν κτηρίων τῆς Ἀλληλοδιδασκατικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου (τὸ ὁποῖον προηγουμένως — ὡς ἐσημειώθη — συναντῶμεν μὲ τὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ Σχολή»), ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐτησίων λογαριασμῶν τῶν σχολείων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρῶμεθα πολλὰς καὶ ποικίλας ἐνδιαφερούσας πληροφορίες.

Κατὰ τὸ ἔτος 1873 (σελ. 270-271 τοῦ κώδικος) ἀναφέρεται ὅτι ἐδίδαξαν ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Ἀργυριάδης, ὁ Ἀλληλοδιδάσκαλος Εὐαγγελίδης καὶ οἱ Ὑποδιδάσκαλοι Χαράλαμπος καὶ «Μέρκος», χωρὶς νὰ μνημονεύεται διδασκάλισσα ἢ ἐξοδα - ἔσοδα διὰ τὸ Παρθεναγωγεῖον, ὅπως καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1874 (σελ. 274-275 τοῦ κώδικος), κατὰ τὸ ὁποῖον ἐδίδαξαν οἱ ἴδιοι, πλὴν τοῦ Ὑποδιδασκάλου Χαράλαμπος. Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἀναφέρεται ποσὸν διὰ «τὸν εὐταξίαν Γρηγόριον ὡς μισθὸς του». Ἐπρόκειτο προφανῶς περὶ παιδονόμου, κλητῆρος.

Εἰς τὰς ἐπομένας σελίδας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸν κώδικα, δὲν καταχωρίζεται ὁ λογαριασμὸς τῶν σχολείων διὰ τὸ ἔτος 1875.

1. Τὸν κατάλογον τῶν βιβλίων κ.λ. τούτων, ὡς καὶ ἀγνώστους πληροφορίες διὰ τὰς βιβλιοθήκας τῆς Βεροίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, δημοσιεύω εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἑλληνικά», τ. 24 (1971), τεῦχος 2ον, ὅπου καὶ φωτογραφία τοῦ καταλόγου.

Δέον νὰ παρατηρηθῆ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1849 μέχρι καὶ τοῦ 1873 οἱ λογαριασμοὶ ἀρχίζουσι ἀπὸ τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους καὶ λήγουσι κατὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους. Κατὰ τὸ ἔτος 1874 οἱ λογαριασμοὶ λήγουσι τὴν 15ην Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους. Ὁ μισθὸς τῶν διδασκάλων ἦτο «διὰ 12 μῆνας». Κατὰ συνέπειαν εἶναι ἴσως δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι καὶ τὰ σχολεῖα ἐλειτούργουν (μέχρι τοῦ 1874) ἐπὶ 12 μῆνας ἢ ὅτι τὸ σχολικὸν ἔτος συνέπιπτε μὲ τὸ πολιτικόν, ἐνῶ ἐν συνεχείᾳ δὲν συνέβαινε τοῦτο. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισε καὶ πάλιν ἡ συνεισφορά τῶν ἐκκλησιῶν.

Εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ἐπομένου σχολ. ἔτους, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουσι τὴν 1ην Σεπτεμβρίου (εἰς τὸν κώδικα ἀναγράφεται, ὡς συνήθιζον παλαιότερον: «7/βριος») τοῦ 1876 καὶ λήγουσι τὴν 30ην Ἰουνίου τοῦ 1877, συναντῶμεν διὰ πρώτην φοράν ἔσοδα ἐκ δωρεᾶς τοῦ Δημητρίου (πατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου) Ρακτιβάν: «Παρὰ τοῦ ἀξιοτίμου ἐν Κωνσταντινουπόλει Κ(υρίου) Δημητρίου Ρακτιβάν, διὰ τοῦ Κ(υρίου) Ἀντωνίου Ἰ. Γκεμιτζιόγλου 60 λίρ. ὀθωμανικῶς γρ. 6.000» (σελ. 280 τοῦ κώδικος).

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐμφανίζονται ἐπίσης ἔσοδα ἐκ τῶν «Παγκαρίων» τῶν ἐκκλησιῶν, ἀπὸ δίσκουσι καὶ ἐκ τῶν ποσοστῶν ἐπὶ τῶν «προικοπαρὰ δόσεων».

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐδίδαξαν, ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Ἰ. Μολυβὸς (;), ὁ βοηθὸς τῆς Ἑλλ. Σχολῆς Ἰωάννης Ἀντωνιάδης, ὁ «Δημοδιδάσκαλος» Στέφανος (ἀγνώστου ἐπωνύμου, ἴσως ὅμως πρόκειται διὰ τὸν Βεροιεῖα Ζάχον), ἡ «Παρθεναγωγὸς» Πολυξένη, ἡ «Νηπιαγωγὸς» Θεοδώρα, ὁ βοηθὸς «τῆς Δημοτικῆς σχολῆς» Μερκούριος (προφανῶς ὁ Βεροιεὺς Δημητριάδης), ἡ βοηθὸς Νηπιαγωγὸς Καλλιόπη, διετέθησαν δὲ καὶ 960 γρόσια διὰ τὸν «εὐταξίαν» τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ 960 γρόσια διὰ τὸν «εὐταξίαν» τοῦ Παρθεναγωγείου.

Παρατηροῦμεν ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου (1876-1877) ἐγκατελείφθησαν πλέον αἱ ὀνομασίαι «Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολή» καὶ «Ἀλληλοδιδάκτης» καὶ ἀντικατεστάθησαν διὰ τῶν «Δημοτικὴ Σχολή» καὶ «Δημοδιδάσκαλος». Ἐπίσης ἐμφανίζονται καὶ οἱ ὄροι «Νηπιαγωγεῖον» καὶ «Νηπιαγωγός», ἀυξάνεται δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ἐνῶ ἀναγράφονται καὶ πάλιν ἔξοδα διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Παρθεναγωγείου. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἰδίως ἐκ τῆς ἱεραρχήσεως τῶν σχολείων εἰς Νηπιαγωγεῖον, Δημοτικὸν καὶ Ἑλληνικὴ Σχολή καὶ Παρθεναγωγεῖον συνάγεται ὅτι ἐσημειώθη κάποια μεταβολή καὶ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Σχολή ἦτο πλέον Ἡμιγυμνάσιον μᾶλλον παρά Δημοτικὸν σχολεῖον, δὲν ἔχει διασωθῆ ὅμως σχετικὸν ἀρχεῖακὸν ὑλικόν, πρὸς διευκρίνησιν τοῦ ζητήματος τούτου. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ἀκόμη ὅτι εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐσόδων ἀναγράφονται οἱ τόκοι ἐπὶ 400 λιρῶν τῆς δωρεᾶς τοῦ ἱερομονάχου Μελετίου, ἐνῶ σημειοῦται ὅτι ἐδόθησαν καὶ 270 γρόσια «πρὸς τοὺς γνωστοὺς ὑποτρόφους».

Εἰς τὰς σελίδας 298-299 τοῦ κώδικος καταχωρίζονται οἱ λογαριασμοὶ κληροδοτήματος, τὸ ὁποῖον ἀνεκοινώθη τὴν 1-3-1877 «ὑπὸ τοῦ Σιὸρ Μα-νουλάκη Ἰατροῦ ἐκ μέρους τῆς εὐγενεστάτης θείας του Μακα-ρίτισσας Κυρίας Εὐθυμίας», ἐκ 500 μιντσίκων διὰ τὰ σχολεῖα καὶ ἐτέρων 80 διὰ ἐλεημοσύνας. Ἐν συνόλῳ τὸ κληροδοτήμα ἰσοδυναμεῖ μὲ 29.580 γρόσια, διότι ἡ ἀξία τοῦ μιντσίκου ἦτο τότε 51 γρόσια.

Κατὰ τὴν 22αν Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους (1877) ἐνοικιάσθη οἴκημα ἀντὶ 300 γροσίων ἐτησίως, τὸ ὁποῖον ἐδώρησεν εἰς τὰ σχολεῖα ὁ πρῶην μητροπολίτης Βεροίας Σωφρόνιος. Παρατηροῦμεν ὅτι τὰ μισθώματα ἦσαν ἐξαιρετικῶς μικρὰ (ἦτοι 3 περίπου λίραι Τουρκίας δι' ἓν ἔτος), ἂν καὶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ δωρηθὲν ἦτο ὀπωσδήποτε παλαιόν, διότι ἐκ τῶν 300 γρο-σίων τοῦ μισθώματος τὰ 100 ἐκρατήθησαν διὰ τὰς ἀναγκαίας ἐπισκευὰς του.

Ἀπὸ τοῦ 1879 καὶ ἐντεῦθεν παρατηρήθη μία πολύπλευρος προσπάθεια διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν σχολείων. Ἡ σχετικὴ πρωτοβουλία ἀνήκεν εἰς τὸν δραστήριον, ὡς συμπεραίνεται, μητροπολίτην Προκόπιον (1877-1892). Οὕτω (κῶδιξ, σελ. 27) κατὰ τὴν 9ην Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους τού-του (1879) ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Μονῆς τῆς Καληπέτρας¹, ὅπως «τὸ εἰσό-δημα τῶν λεχθέντων δύο τσιφλικίων [τῆς «Ράχοβας καὶ Κότζκας»], προαι-ρετικῆ συγκαταθέσει καὶ ἐγκρίσει τῆς ὑμῶν ταπεινότητος [δηλαδὴ τοῦ μη-τροπολίτου], χάριν φιλομουσίας καὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς νεότητος, θέλει καρποῦσθαι καὶ νέμεσθαι τὰ ἱερὰ φιλεκπαιδευτικὰ καταστήματα τῆς πόλεως Βερροίας». Ἀλλὰ ἡ ἐφορεία τῶν σχολείων ἀνέλαβεν ἀντιστοίχως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώσῃ τὸ χρεωστικὸν ὑπόλοιπον τῆς μονῆς (ἐξ 8.583:20 γροσίων, ἐξ ὧν 5.100 ὠφείλοντο πρὸς τὴν «Κυρίαν Μαργιωρίτζαν Στεφά-νογλου» καὶ 3.483 πρὸς τὸν Ἀντώνιον «Γεμιτζιόγλου»).

Ἐπίσης εἰς τὰς σελίδας 29-33 τοῦ κώδικος δημοσιεύεται: «Ἀντίγραφον πολιτικοῦ ἐγγράφου, εὑρισκομένου ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει, δι' οὗ παρα-χωροῦνται πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα ἐξ ἐκάστης ἐνο-ρίας τὰ κάτωθι σημειούμενα κτήματα». Τὸ ἐγγραφοῦν ἔχει ὡς ἐξῆς (μετὰ τὴν διόρθωσιν τῶν λαθῶν):

«Σεβασμιώτατε Δέσποτα καὶ Ἀξιότιμος Δημογεροντία!

Οἱ ὑποφαινόμενοι κάτοικοι τῆς πόλεως Βερόιας, πρὸ πολλοῦ βλέπον-τες τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν σχολειακῶν πόρων καὶ κατανοοῦντες, ὅτι ἄνευ τῆς προαγωγῆς τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων εἶναι ἀδύνατος πᾶσα ἠθικὴ πρόοδος καὶ ἀνάπτυξις, ὠρίμως σκεφθέντες καὶ καλῶς μελετήσαντες, ἀπε-φασίσαμεν, ἵνα ἐκάστη τῶν ἐνταῦθα ἐνοριῶν προικοδοτήσῃ τὰ σχολειακὰ κεφάλαια δι' ἐνὸς κτήματος καταλλήλου, ὅπερ ἐκάστη ἐνορία ἠθέλην ἐγκρίνη.

1. Διὰ τὴν μονὴν τῆς Καληπέτρας βλ. τὴν ἐργασίαν μου, Σύντομη ἱστορία τοῦ Χρι-στιανισμοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Βεροίας, Βερόια 1961, σ. 55-56.

“Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν ἐγένετο ἡ παροῦσα ἡμῶν ἀναφορά, ἐν ἣ ἰδιαιτέρως ἐκάστη ἐνορία ὑπογράφει διὰ τῶν ἐνοριτῶν τῆς τὸ παραχωρούμενον κτῆμα, θέτουσα καὶ τὴν μουχταρικὴν σφραγίδα, ἣν καὶ καθυποβάλλομεν τῇ Ὑμ. Σεβασμιότητι καὶ τῇ Ἀξιότητι Δημογεροντίας, ὅπως, διὰ τῆς ἐπισημοῦ αὐτῆς ἐπιβεβαιώσεως, δώσῃ τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος. Τῇ 20 Μαρτίου 1880 ἐν Βερόϊα».

Ἀκολουθοῦν πρακτικὰ τῶν δωρεῶν (ἀναφερομένων ἐνταῦθα ἐντὸς παρενθέσεων) τῶν ἐνοριῶν, Ἁγίου Ἰωάννου (2 ἀχυρῶνες), Ἁγίου Παταπίου (2 οἰκίαι), Ἁγίας Τριάδος (1 ἐργαστήριον), Ἁγίων Ἀναργύρων (1 ἐργαστήριον), Χρυσοπολιτίσσης (2: «μπαχτσεβαντσίδικα εἰς τὰ ὅποια κάθονται ὁ λιμπάντσης καὶ ὁ Γεώργιος παρναβέλας»), τοῦ Ἁγίου Ταξιάρχου (1 οἰκία καὶ 1 ἀχυρῶν), Μητροπόλεως (1 οἰκία), Προφήτου Ἡλίου (1 οἰκία), Μακαριωτίσσης (1 οἰκία), Ἁγίου Δημητρίου (1 οἰκία), Κυριωτίσσης («ἓνα μαχαλὰ ὀλόκληρον τοῦ γέρο νάνου ὀνομαζόμενον καὶ γειτνιαζόμενον μετὰ τοῦ στραβοχασάνι καὶ μετὰ τοῦ κουκοτέγου βλάχου»), Παναγίας Δεξιᾶς (1 οἰκία), Ἁγίου Νικολάου («Οἱ ὑποφαινόμενοι ἐνορίζονται — αὐτὸν τὸν τύπον ἔχουν καὶ τὰ λοιπὰ πρακτικὰ — παραχωροῦμεν εἰς τὰ σχολεῖα τὴν οἰκίαν τοῦ καρανάτσου μετὰ τῆς ἔσωθεν τῆς περιοχῆς σειρᾶς τεσσάρων οἰκιῶν καὶ τὸ μαστόρικον τοῦ στεφάνου τοῦ ἀκρίβου καὶ τοῦ στέφου»), τῆς Φανερωμένης (1 οἰκία) καὶ τῆς ἐνορίας Ἀκαταμαχήτου (1 οἰκία).

Ἄπασαι λοιπὸν αἱ ἐνορίαί - συνοικίαι (15 ἐν ὄλῳ) ἐδώρησαν εἰς τὰ σχολεῖα ἀξιόλογα ἀκίνητα, πλὴν τῆς (16ης συνοικίας - ἐνορίας) τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἣ ὅποια ἀνέκαθεν ἤρχετο ἀρωγὸς διὰ τὴν κάλυψιν τῶν δαπανῶν καὶ τῶν ἐλλειμμάτων τούτων.

Δυστυχῶς τὸ δημοσιευόμενον εἰς τὸν κώδικα ἐγγραφον εἶναι ἀντίγραφον καὶ ἔτσι ἐλλείπουν αἱ ἐνδιαφέρουσαι 15 σφραγίδες τῶν ἐνοριῶν, τὰς ὁποίας ἄλλως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν πανομοιότυπως, τὰ δὲ σωζόμενα ἀρχεῖα τῆς μητροπόλεως ἀρχίζουν ἀπὸ τοῦ 1892.

Οἱ λογαριασμοὶ τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἴτοι ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1879 μέχρι τῆς 1ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1880 (σελ. 34-35 τοῦ κώδικος) παρέχουν πολλὰς καὶ χρησίμους πληροφορίας, ἰδίως διὰ τὸ διδακτικὸν προσωπικόν. Οὕτως ἐδίδαξαν, ὁ Χ. Ἰωαννίδης (ἀντὶ 6.700 γροσίων), ὁ «Ἄν. Τσιράκογλου» (2.500 γρ.), ὁ Κ. Καμπίτογλου (5.955 γρ.), ὁ Μ(ερκούριος) Δημητριάδης (3.000 γρ.), ὁ Κ. Καραλῆς (1.700 γρ.), ὁ Ἄν. Παπαδόπουλος (2.000 γρ.), ἡ Αἰκ., Νικουση (5.500 γρ.), ἡ Ἐλένη Τούσα (5.215 γρ.), ἡ Καλλιόπη Θωμᾶ (2.000 γρ.) καὶ ἡ Ἐλ. Καραλῆ (2.000 γρ.), ἴτοι ἐν ὄλῳ 10 διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι.

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν θὰ πρέπει νὰ ἦτο σημαντικὸς, διὰ τοῦτο ἀπησχολεῖτο πολυάριθμον διδακτικὸν προσωπικόν. Κατὰ συνέπειαν κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ἡ παρεχομένη

μόρφωσης ἦτο μόνον δι' ὀλίγους ἢ πλημμελῆς, ἐλλείπει διδασκάλων, λόγῳ τῶν ἰσχνῶν οἰκονομικῶν πόρων. Ἡ αὔξησις τῶν ἐσόδων τῶν σχολείων εἶχεν ἐπομένως ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Διετέθησαν ἐπίσης 300 γρόσια πρὸς ἀγορὰν βιβλίων διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς. Τὰ ἔσοδα ἀνῆρχοντο εἰς 44.802:10 γρόσια, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς 44.982:35 καὶ συνεπῶς ὑπῆρχεν ἔλλειμμα ἐξ 180:25 γροσίων.

Εἰς τὴν σελίδα τῶν ἐσόδων παρατηροῦμεν ὅτι ἀπὸ τὰ τσιφλίκια (Ράχοβας-Κότζκας) τῆς μονῆς Καληπέτρας προέκυψε τὸ $\frac{1}{4}$ τῶν πόρων, ἦτοι 10.960 γρόσια, ἐνῶ ἡ δωρεὰ τοῦ Δημητρίου Ρακτιβάν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 8.940 γροσίων, ἦτοι ἦτο καὶ πάλιν 60 λίραι Τουρκίας, καθόσον ἡ τιμὴ τῆς τ.λ. ἦτο τότε (1879-1880) 150 γρόσια.

Ἐξ ἑνὸς πρακτικοῦ τῆς 20-6-1882 (σελ. 51 τοῦ κώδικος) πληροφοροῦμεθα ὅτι: «αἱ πληρωμαὶ τῆς ἐφορείας θὰ γίνωνται διὰ διπλοτύπων ἀποδείξεων, ὡς καὶ αἱ εἰσπράξεις, ὑπογεγραμμέναι παρ' ἑνὸς μέλους τῆς ἐφορείας».

Ἐξ ἀλλεπαλλήλων πρακτικῶν τοῦ κώδικος (σελ. 37 ἕως 59) μαθαίνομεν ὅτι αἱ ἐκλογαὶ τῆς Ἐφορείας τῶν σχολῶν ἐγίνοντο κατὰ τοὺς μῆνας Μάϊον-Ἰούλιον ἐκάστου ἔτους, κατὰ κανόνα δὲ οἱ Ἐφοροὶ παρητοῦντο καὶ συνεπείᾳ τούτου συνεκαλεῖτο Γενικὴ Συνέλευσις («ὄλων τῶν ἐνοριῶν») 25-100 Βεροϊέων («πολιτῶν»), ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μητροπολίτου, ἡ ὁποία ἐξήλεγχε τοὺς λογαριασμοὺς, ἤκουε τὸν ἀπολογισμὸν τούτων καὶ ἀνενέωνε τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς πρὸς αὐτοὺς ἢ ἐξέλεγε νέους¹ (βλ. καὶ εἰκόνα 6).

Εἰς τὸν κώδικα ἢ καταχώρισις τῶν λογαριασμῶν τῶν σχολείων δὲν συνεχίζεται μετὰ τὸ 1879-1880, δημοσιεύονται ὅμως τὰ πρακτικὰ τῆς ἐκλογῆς τῆς Ἐφορείας μέχρι τοῦ 1884. Εἰς τοὺς κώδικας τῶν ἀρχείων τῆς μητροπόλεως Βεροίας-Ναούσης καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου δὲν εὑρέθησαν μεταγενέστεροι λογαριασμοὶ τῶν σχολείων, παρὰ μόνον μετὰ τὸ 1892. Συνεπῶς ἀγνοοῦμεν τοὺς λογαριασμοὺς 12 ἐτῶν.

3. ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1892-1912

Ἦδη θὰ παρακολουθήσωμεν τὴν κατάστασιν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Βεροίᾳ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν τῆς Τουρκοκρατίας. Εὐτυχῶς τὸ ἀρχεῖον ὑλικὸν καὶ τῆς περιόδου ταύτης εἶναι πλούσιον.

1. Διὰ τὴν Ἐφορείαν τῶν σχολείων τῆς Βεροίας βλ. τὴν μελέτην μου, Τρεῖς κανονισμοὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βεροίας κατὰ τὰ τέλη τῆς Τουρκοκρατίας, «Μακεδονικά», τ. 10 (1970), σ. 97-141, ἰδίως σ. 105-106, 109-110, 111, 118-119, 121 καὶ 134-136. Πρβλ. καὶ τὸ ἐξ 21 σελίδων καὶ 65 ἀρθρῶν ἔντυπον: «Κανονισμὸς τῶν ἐν Βεροίᾳ ἐκπαιδευτηρίων, 1902» [Θεσσαλονίκη:], τοῦ ὁποίου ἔχω εἰς τὸ ἀρχεῖον μου ἓνα σπάνιον ἀντίτυπον.

Τὰς πληροφορίες διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Βεροίας κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀρμόμεθα ἐκ διαφόρων κωδίκων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βεροίας, οἱ ὅποιοι (κώδικες 16ος, 17ος, 19ος, 20ός, 23ος καὶ 26ος) εὐρίσκονται εἰς τὸ μητροπολιτικὸν μέγαρον, καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 21ου κώδικος (ἐξ 142 φύλλων, ἀρχομένου τὸν Ἰούλιον τοῦ 1892 καὶ λήγοντος τὴν 10-12-1911), ὁ ὅποιος περιέχει τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἐφορείας¹.

Κατ' ἀρχὴν παρατηροῦμεν (κῶδιξ 21ος, σελ. 2α-2β), ὅτι τὰ ἔσοδα τῶν σχολείων εἶχον ἀυξηθῆ σημαντικῶς. Ὁ προϋπολογισμὸς ἀπάντων τῶν σχολείων τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἔτους 1892-1893 ἦτο ὁ ἐξῆς:

ΔΟΥΝΑΙ [= ΕΣΟΔΑ]		ΛΑΒΕΙΝ [= ΕΞΟΔΑ]	
Ἐκ χορηγῆσ. Δ. Ρακτιβάν	Γρ. 6.480	Εἰς μισθοδοσίαν διδασκάλων	Γρ. 59.616
» » Ἱερᾶς Μητροπόλεως	» 3.240	» » δύο ἐπιστατῶν	» 2.700
» » Μονῆς Προδρόμου	» 300	» ἐπισκευὰς κτηρίων τῶν	
» » Δίσκων Ἐκκλησιῶν	» 3.000	» σχολείων	» 2.160
» » Προικοδοτημάτων	» 1.080	» καύσιμον ὕλην κ.λ.	» 2.160
» » πωλήσεως κηροῦ	» 1.296		» 66.636
» » εἰσιτηρίων	» 2.000	Περίσσευμα, δαπανηθῆσόμενον	
» » ἐλέγχων	» 300	εἰς μὴ προβλεπόμενα ἔξοδα	» 1.832
» » Ἐνδεικτικῶν	» 1.000		<u>68.468</u>
» » χορηγημάτων Ἐπιτρ.			
» » ἐπὶ τῶν Μονῶν	» 16.200		
» » Κεν. Ἐκ. Ἐπιτροπῆς	» 33.572		
	<u>68.468</u>		

Βλέπομεν ὅτι κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους (1892 κ.έ.) ἤλλαξαν ὀπωσδήποτε αἱ πηγαὶ τῶν ἐσόδων. Τὸ κύριον ἔσοδον τῶν σχολείων προήρχετο ἐκ τῆς συνεισφορᾶς τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία προέκυψε μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν². Αὕτη διεχειρίζετο τὴν περιουσίαν τῆς Κοινότητος. Σημειώνομεν ὅτι εἰς τὸν προϋπολογισμὸν (οὐχὶ πλέον «ἀπολογισμὸν», «λογαριασμὸν») δὲν ἀναγράφονται τόκοι ἐκ τῶν κεφαλαίων τῶν σχολείων, ἐπίσης ὅτι ὑπάρχουν ποσὰ ἐξ «εἰσιτηρίων» (= ἐκπαιδευτικῶν τελῶν), ἐξ ἐλέγχων καὶ ἐνδεικτικῶν, ἐνῶ εἰς τὴν στήλην τῶν ἐξόδων παρατηροῦμεν ὅτι ἡ μισθοδοσία τοῦ διδακτικοῦ καὶ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ ἀπερρόφα ἅπαντα σχεδὸν τὸν προϋπολογισμὸν.

Ἐκ τοῦ 21ου κώδικος (σελ. 3β) πληροφοροῦμεθα ὅτι ὑπῆρχον «ἡ Ἀστικὴ Σχολή» καὶ τὸ «Ἡμιγυμνάσιον» (διὰ τοὺς ἄρρενας μαθητὰς) καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον (διὰ τὰς θήλειαις), τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξ τάξεως. Κατὰ τὴν συνε-

1. Περὶ τῶν κωδίκων τούτων βλ. τὸ βιβλίον μου, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τ. 1ος, σ. 39-41. Τελευταίως (1968) ἐγένετο νέα ἀρίθμησις τούτων.

2. Περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Βεροίας βλ. τὴν ἀνωτέρω μελέτην μου, Τρεῖς κανονισμοί..., σ. 98-99.

δρίαν τῆς 30-7-1892 ἐγένετο πρότασις, ὅπως ἐνωθοῦν ἡ Ἀστική σχολὴ καὶ τὸ Ἡμιγυμνάσιον εἰς ἓν ὀτάξιον σχολεῖον μὲ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἀστική» καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ τελευταία τάξις ν' ἀντιστοιχῆ εἰς τὴν Δην τάξιν τοῦ Γυμνασίου τῆς Θεσσαλονίκης. Ὑπῆρχεν ἀκόμη καὶ τὸ Νηπιαγωγεῖον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐπροτάθη νὰ ἔχη 2 ἢ 3 τάξεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τελευταία νὰ εἶναι (καὶ νὰ λέγεται) Προκαταρκτικὴ διὰ τὰ Δημοτικὰ σχολεῖα.

Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1892-1893 ἐδίδαξε (σελ. 4α-5β τοῦ κώδικος) ὁ Δ. Βασιλείου (ἀντὶ 70 τουρκ. λιρῶν ἑτησίως) ὡς Διευθυντῆς τῆς «Σχολῆς ἀρρένων». Ὡς ὑποδιευθυντῆς ἐποθετήθη ὁ Βεροιεὺς Ἑμμανουὴλ Ζάχος, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀπεποιήθη τὴν θέσιν ταύτην (αὐτὸ συνέβη πολλακίς καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη) καὶ ἐδίδαξεν ὡς ἀπλοῦς διδάσκαλος (38 λ.Τ.), διωρίσθη δὲ ὡς ὑποδιευθυντῆς ὁ Ἑμμ. Ψάλτης (45 λ.Τ.). Ἐδίδαξαν ἐπίσης ὁ (ἐκ Ναούσης) Γεώργιος Θεολόγης (40 λ.Τ.), ὁ Εὐάγγελος Παπαδόπουλος (35 λ.Τ.), ὁ Γεώργιος Βλαχογιάννης (26 λ.Τ.), ὁ Ἰωάννης Μηλιόπουλος (ὁ ὕστερον γνωστὸς ἱερομόναχος Ἰωαννίκιος, 26 λ.Τ.), ἡ Εὐφ. Δ. Φουντούκα (28 λ.Τ.), ἡ Αἰκατερίνη Χαλκιοπούλου (40 λ.Τ.), ὡς Διευθύντρια τοῦ Παρθεναγωγείου, ἡ Ἐλένη Χαλκιοπούλου καὶ ἡ Εὐθαλία Μαρικοπούλου. Διδάσκαλος τῆς τουρκικῆς καὶ γαλλικῆς γλώσσης διωρίσθη ὁ Γεώργιος Καραμανώλης (προερχόμενος ἐκ Κοζάνης καὶ καταγόμενος ἐκ Στρωμνίτης, ἀντὶ 52 1/2 λ.Τ.), διδάσκαλος τῶν μουσικῶν ἦτο ὁ Μερκούριος Δημητριάδης (28 λ.Τ.), ἐνῶ ἡ Αἰκατ. Ἑμμανουὴλ διωρίσθη παιδονόμος τοῦ Παρθεναγωγείου.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 1-10-1892 ἐζητήθη ἡ ἄμεσος ἐπισκευὴ τοῦ Παρθεναγωγείου («Μελετείου») καὶ ἐχορηγήθη ὑποτροφία εἰς τὴν Αἰκ. Σ. Μανάφη, διὰ νὰ σπουδάσῃ «κοπτικὴν καὶ ραπτικὴν» εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ διδάξῃ ὕστερον εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον δωρεάν μέχρις ὅτου καλύψῃ τὸ ποσὸν (ἐκ 12 τ. λιρῶν) τῆς ὑποτροφίας, ἀλλὰ ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐφηρμόσθη μόνον κατὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὰ οἰκονομικὰ τῶν σχολείων δὲν ἐξειλίχθησαν κατὰ τὰς προβλέψεις καὶ οἱ διδάσκαλοι δὲν ἐξωφλήθησαν καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων διὰ τὴν μισθοδοσίαν Ἐφόρων, διὰ τοῦτο καὶ ηὐξήθη τὸ ἀντίτιμον τῶν ἐλέγχων (ἀπὸ 5 γρόσια - 60 παράδες, ἀναλόγως τῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοίτων οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ μαθήτριαι), ἐνῶ συγχρόνως ἀπεφασίσθη καὶ ἡ ἔκδοσις 200 λαχειοφόρων γραμματίων, ἀξίας 2.000 γροσίων ἐν συνόλῳ, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 30 θὰ ἐκέρδιζον διάφορα εἶδη χειροτεχνίας («ἐργοχειρῶν») τῶν μαθητριῶν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀφοῦ ἐλήφθη ἡ σχετικὴ ἄδεια παρὰ τοῦ βαλῆ Θεσσαλονίκης.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος (1893-1894, σελ. 12β κ.έ. τοῦ κώδικος) ἐδίδαξαν οἱ Δῆμος Βασιλείου, Γ. Θεολόγης, Ἑμμ. Ψάλτης, Ἑμμ. Ζάχος, Γ. Βλαχογιάννης, Ἰ. Μηλιόπουλος, Ἑμμ. Νικολαΐδης, Μερκ. Δημητριάδης, Κ. Χαλκιοπούλου, Εὐφ. Φουντούκα, Ἑλισάβετ Κωτούλα, Κ. Ἑμμα-

νουήλ, Πληκιάδης (διὰ τὰ γαλλικὰ καὶ τὴν τουρκικὴν), Ἑλίζα Χρυσοχοῦ-
δου καὶ ὁ Β. Γεωργίου.

Εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ ἔτους τούτου (κῶδιξ 21ος, σελ. 14α-14β,
κῶδιξ 17ος, σελ. 33) δὲν παρατηροῦμεν καμίαν οὐσιώδη μεταβολὴν ἐν σχέ-
σει μὲ τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ προηγουμένου ἔτους.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1893 ἀπέθανεν ὁ μέγας εὐεργέτης τῶν σχο-
λείων Βεροιεὺς Δημήτριος Ρακτιβάν, ὁ ὁποῖος ἄφησεν εἰς ταῦτα κληρο-
δότημα ἐξ 100 ὀθωμ. λιρῶν (ἐκάστη ὀθωμανικὴ, τουρκικὴ λίρα ἐτιμᾶτο
τότε 108 γρόσια), ὡς ἀνεκοίωσε τοῦτο ἡ χήρα τοῦ μεταστάντος Μαρία Δ.
Ρακτιβάν. Τὸ ποσὸν τῶν 100 τ. λιρῶν προήρχετο ἐκ τῶν εἰσοδημάτων ἐκ
τοῦ χανίου τοῦ ἀποβίωσαντος, τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν «Βακτσέ Κα-
ποῦ» τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹.

Ἄξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ἀρρένων ἐχωρίζετο εἰς
δύο στάδια (πλὴν τοῦ Νηπιαγωγείου), ἤτοι εἰς τὴν κατωτέραν ἐκπαίδευσιν,
ἡ ὁποία παρείχετο εἰς τὴν ἐξατάξιον «Ἀστικὴν Σχολήν», καὶ εἰς τὴν μέσην,
τὴν ὁποῖαν παρηκολούθουν εἰς τὸ «ἀνώτερον τμήμα» ἢ (ἄλλως καλούμενον)
εἰς «τὸ Ἑμιγυμνάσιον» (τὸ ὁποῖον ἦτο τετρατάξιον). Εἰς τὸ Ἑμιγυμνάσιον
ἐδιδάσκοντο τρεῖς ξένοι γλῶσσαι, ἤτοι ἡ λατινικὴ, ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ τουρ-
κικὴ. Κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Ἐφορείας τῶν σχολείων εἰσήχθη ὡς μάθημα
εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον καὶ «ἡ ραπτικὴ καὶ ἡ κοπτικὴ».

Αἱ ἐξετάσεις τῶν σχολείων διενεργοῦντο κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον ἐνώ-
πιον Ἐπιτροπῆς. Διωρίζοντο ἐπίσης πολῖται οἱ ὁποῖοι παρηκολούθουν μίαν
φορὰν καθ' ἕκαστον μῆνα τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων καὶ ἐξέφραζον
τὴν γνώμην των διὰ τὴν κατάστασιν τῶν σχολείων.

Πρὸς νόμιμον λειτουργίαν τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀπητεῖτο ἄδεια τῶν
τουρκικῶν ἀρχῶν ἐτησίας διαρκείας. Αἱ τοπικαὶ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐζήτουν
(κῶδιξ 16, σελ. 123) καὶ τὴν προηγουμένην ὑποβολὴν τῶν προγραμμάτων
καὶ τῶν βιβλίων πρὸς ἔλεγχον, καίτοι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις (ἐγκύκλιος
τῆς 23ης Τζεμαζιοῦλ Ἀχιρὲ 1308) ἀπεφάνθη ὅτι ἀρμόδιος πρὸς τοῦτο ἦτο
μόνον ὁ μητροπολίτης. Αἱ ὀθωμ. ἀρχαὶ τῆς Βεροίας ἀπήτησαν, ὅπως ἡ
τουρκικὴ γλῶσσα διδάσκεται εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα, ἂν καὶ ἡ «Ἐψηλὴ
Πύλη» εἶχε δεχθῆ, ὅπως τοῦτο γίνεται μόνον εἰς τὰ Ἑμιγυμνάσια.

Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1894 τὰ σωματεῖα τῆς κοινότητος καὶ ἰδίως
τὴν Ἐφορείαν ἀπησχόλει ἡ ἀνέγερσις νέου σχολικοῦ κτηρίου, διότι τὸ
οἶκημα τοῦ Ἑμιγυμνασίου ἦτο ἐτοιμόρροπον (κῶδιξ 17ος, σελ. 63-64), ἀπε-
φασίσθη δὲ ἡ προσωρινὴ λειτουργία τούτου εἰς τὴν οἰκίαν τῆς εὐεργέτιδος
«Στεφανολέσας». Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ προκαλῆ ἐντύπωσιν, διότι διὰ τὴν

1. Διὰ τὸν Δημήτριον Ρακτιβάν βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Δημήτριος Ρα-
κτιβάν, «Μακεδονικὴ Ζωή», τεύχος 20 (Ἰανουάριος 1968), σ. 22-23.

στέγασιν τῶν σχολείων (τῆς Βεροίας) ἐχρησιμοποιήθησαν πολλάκις ἀπλαῖ οἰκίαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσώζοντο ἀκόμη μερικαὶ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν¹.

Δὲν καταχωρίζονται εἰς τοὺς κώδικας στοιχεῖα διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1894-1895. Κατὰ τὸ ἔτος 1895-1896 (κῶδιξ 21ος, σελ. 15α κ.έ., κῶδιξ 17ος, σελ. 65 κ.έ.) ἐλειτούργησε καὶ Νηπιαγωγεῖον μὲ τρεῖς τάξεις, ἐδίδαξαν δέ, ὁ Δ. Βασιλείου (διευθυντῆς τοῦ Ἡμιγυμνασίου), ὁ Ἐμμ. Ψάλτης, ὁ Γ. Βλαχογιάννης, ὁ Ἐμμ. Ζάχος, ὁ Ἰ. Μηλιόπουλος, ὁ Μ. Δημητριάδης, ὁ Γ. Θεολόγης, ὁ Στέφ. Κούτσαρης, ὁ Χαρ. Παπανικολάου (μουσικοδιδάσκαλος), ὁ Ν. Γ. Ἀρμενούλης (ἐκ Κοζάνης, καθηγητῆς τῆς γαλλικῆς καὶ τουρκικῆς) καὶ αἱ Μαράκη, σύζ. Κων/νου (Διευθύντρια τοῦ ΠαρθENAγωγείου), Εὐφ. Φουντούκα, Αἰκ. Χαλκιοπούλου (Διευθύντρια τοῦ Νηπιαγωγείου), Ἐλισάβητ Κουτούλα (ἢ Κωτούλα), Εὐθ. Ζάννου, Αἰκ. Ἐμμανουήλ καὶ ἡ Κ. Μανάφη (διδασκάλισσα τῆς κοπτικῆς καὶ ραπτικῆς, ἀντὶ 8 λιρῶν Τουρκίας ἐτησίως, μέχρις ἐξοφλήσεως τῆς γνωστῆς ὑποτροφίας τῆς τῶν 12 λιρῶν).

Τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος 1896-1897 ἦτο χρόνος καινοτομιῶν καὶ προόδου, διότι προσετέθη Δ' τάξις εἰς τὸ Ἡμιγυμνάσιον. Ἡ πρωτοβουλία αὕτη ὤφειλετο εἰς τοὺς Ἀντ. Ἰ. Γεμιτζιόγλου καὶ Στέργ. Μάρκου, ἰατρὸν, οἱ ὅποιοι κατέβαλον ἐξ ἰδίων τὰ σχετικὰ ἐξοδα, ἤτοι τὸ ποσὸν τῶν 50 τουρκ. λιρῶν διὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τῆς τάξεως ταύτης. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνεισέφερε τὸ πρῶτον ἡ μητρόπολις Θεσσαλονίκης ποσὸν 30 τουρκικῶν λιρῶν διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Βεροίας. Τὸ ποσὸν τοῦτο (ὡς καὶ τὰ λοιπά, τὰ ὁποῖα ἐχορηγοῦντο ὑπὸ ταύτης διὰ τὰ σχολεῖα τῶν χωρίων) προήρχετο ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ εἰδικοῦ κονδυλίου τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Ἑλλάδος.

Ἐδίδαξαν εἰς τὸ Ἡμιγυμνάσιον ὁ Δῆμος Βασιλείου, ὁ Γεώργιος Θεολόγης, ὁ Στέφανος Κούτσαρης, ὁ Ν. Γ. Ἀρμενούλης, ὁ Χ. Παπανικολάου ὡς καὶ οἱ (εἰς τὴν Ἀστικὴν Σχολὴν) Ἐμμ. Ψάλτης (Διευθυντῆς), Ἐμμ. Ζάχος, Ἰωάν. Μηλιόπουλος, Γεώργ. Βλαχογιάννης, Μερκ. Δημητριάδης καὶ ὁ Ἐμμ. Νικολαΐδης. Εἰς τὸ ΠαρθENAγωγεῖον αἱ Μερσίνη Εὐθ. Ζάννου, Ἑλένη Λουκᾶ καὶ Καλλιόπη Μερκ. Δημητριάδου, εἰς δὲ τὸ Νηπιαγωγεῖον ἡ Εὐφ. Παπαθεοκλήτου καὶ ἡ Ἐλισάβητ Κωτούλα. Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐδίδαξεν ἡ Κατ. Μανάφη εἰς τὸ ΠαρθENAγωγεῖον. Τελικῶς ἡ Κ. Μερσίνη δὲν διετέλεσε διευθύντρια τοῦ ΠαρθENAγωγείου, ἀλλὰ ἡ ἐκ Κοζάνης Αἰκατερίνη Κυρατσοῦ, ἐνῶ διωρίσθη ὁ Γεώργ. Μιχαηλίδης (ἐκ Σιατίστης) ὡς μαθηματικὸς κ.λ. εἰς τὸ Ἡμιγυμνάσιον καὶ παρητήθη ὁ Χ. Παπανικολάου.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἐφορείας τῆς 29-8-1896 μεταξὺ τῶν ἄλλων (κῶδιξ 21ος, σελ. 34β) :«...Ἀνεγνώσθη ἀναφορὰ τῆς Ἐλισάβητ, μαθητριάς

1. Βλ. καὶ Ἀναστασίου Ἐμμ. Χριστοδοῦλου, Ἱστορία τῆς Βεροίας, Βέροια 1960, σ. 90.

τῆς ΣΤ' περυσινῆς τάξεως, δι' ἧς αὕτη ἐξαιτεῖται, ἵνα τῇ ἐπιτραπῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν τῇ Ζη τάξει τοῦ ἡμιγυμνασίου τὰ μαθήματά της, συνδιδασκομένη μετὰ τῶν ἀρρένων. Ἐπειδὴ δὲ ἄτοπος φαίνεται ἡ τοιαύτη συνδιδασκαλία εἰς τὰ μέρη μας, εἰς τοὺς παρόντας χρόνους, ἀπεφασίσθη νὰ μὴ γείνη δεκτὴ εἰς τὸ ἡμιγυμνάσιον ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος μαθήτρια». Παρατηροῦμεν λοιπόν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ συμφοίτησις μαθητῶν καὶ μαθητριῶν (εἰ μὴ μόνον εἰς τὸ Νηπιαγωγεῖον), ὅτι τὸ Παρθεναγωγεῖον (ἰσοδυναμοῦν μὲ τὰ σημερινὰ Δημοτικὰ σχολεῖα) εἶχεν ἕξ τάξεις, τὸ δὲ ἡμιγυμνάσιον τρεῖς ἢ τέσσαρας (1896-97).

Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1897-1898 ἐδίδαξαν οἱ αὐτοί, πλὴν τῶν Ἐλισ. Κωτούλα καὶ Αἰκ. Μανουήλ, αἱ ὁποῖαι ἀπελύθησαν λόγῳ οἰκονομῶν, καὶ τῶν Γ. Θεολόγη καὶ Ν. Ἀρμενούλη, συνεπεῖα τῆς καταργήσεως τῆς Δ' τάξεως τοῦ Ἡμιγυμνασίου ἐλλείψει οἰκονομικῶν πόρων. Τέλος διωρίσθησαν ὁ Ἐμμ. Κάκος, ὡς καθηγητῆς τῆς τουρκικῆς καὶ γαλλικῆς καὶ ὁ ἐκ Βελβενδοῦ Ν. Παπαευαγγέλου, ὡς Διευθυντῆς τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς, κατόπιν ἀρνήσεως τοῦ Ἐμμ. Ζάχου (διὰ πολλοστήν φοράν) ν' ἀναλάβῃ τὴν θέσιν ταύτην, προτιμήσαντος νὰ μείνῃ πάλιν ἀπλὸς διδάσκαλος¹. Τὸ ἔτος αὐτὸ ἦτο πολὺ κρίσιμον, διότι, λόγῳ τοῦ ἀτυχοῦς ἐλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1897, ἡ Ἐφορεῖα τῶν Σχολείων δὲν κατάρθωσε νὰ εἰσπράξῃ τὰ ἔσοδα τῶν σχολείων (:«λόγῳ ἀντιξοοτήτων τῶν περιστάσεων καὶ συνεχοῦς μειώσεως τῶν μονίμων προσόδων»). Οἱ διδάσκαλοι καὶ αἱ διδασκάλισσαι παρητήθησαν μέρους τοῦ μισθοῦ των πρὸς κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος, καίτοι ἡ ἀμοιβή των ἦτο πολὺ μικρὰ (13-66 λίρ. Τουρκίας ἐτησίως). Οἱ Ἕλληνες ὑπεβλήθησαν εἰς ἐκτάκτους φορολογικὰς ὑποχρεώσεις, τὴν δὲ 11-5-1897 συνεστήθη: «Ἐπιτροπή, διὰ συλλογὴν ἐράνων διὰ τὸν Αὐτοκρατορικὸν (=τουρκικὸν) στρατόν». Ἡ κατάστασις τῶν σχολικῶν κτηρίων ἦτο ἀθλία.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος (1898-1899) συνεστήθη καὶ πάλιν ἡ Δ' τάξις τοῦ Ἡμιγυμνασίου, ἀφοῦ ἀνέλαβον οἱ ἐνδιαφερόμενοι τὴν καταβολὴν τῶν ἐξόδων λειτουργίας της ἐξ 67,5 λιρῶν Τουρκίας. Ἐδίδαξαν οἱ αὐτοὶ ὡς καὶ ὁ Ἄντ. Τούσας, ὡς Διευθυντῆς τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς, ἡ Ἐλισ. Σταύρου, ὡς Διευθύντρια τοῦ Παρθεναγωγείου, ὡς καὶ ὁ Ἄ. Τσικερδάνος καὶ ἡ Ἐλισ. Κωτούλα.

Κατὰ τὸ μεθεπόμενον ἐκπαιδευτικὸν ἔτος 1900-1901 ἐδίδαξε καὶ ὁ Φυλακτὸς (ἀγνώστου ὀνόματος), ὡς Διευθυντῆς τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς, ὁ δὲ Ἄντ. Τούσας ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἡμιγυμνασίου. Ἐπίσης διωρίσθησαν, ὁ Ἄριστ. Ζωγράφος καὶ ὁ Κυριάκος Πανάρετος, ἐνῶ ἀπελύθη ἡ Μ. Ζεγκίνη.

1. Διὰ τὸν Ἐμμανουήλ Ζάχον βλ. εἰς τὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» (Σφενδόνη), 1953, σ. 302-304.

Μεγάλη ἀνωμαλία προέκυψε κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Ἐφορείας τῶν σχολείων τῆς 3-8-1901 (κῶδιξ 21ος, σελ. 55β κ.έ. καὶ 20ός, σελ. 105). Αἰτία ἦτο ἡ ἀπόλυσις ἢ μὴ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑμιγυμνασίου, διδάκτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἄντ. Τούσα ἢ Τούσια. Εἰς τὴν συνεδρίαν παρίσταντο οἱ Ἐφοροὶ Στ. Μαλούτας, Κ. Καρατζιόγλου καὶ Α. Κατσιαμάκας καὶ ὁ μητροπολίτης Κωνστάντιος (Ἰσαακίδης). Οἱ δύο Ἐφοροὶ ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς ἀπολύσεως, ὁ δὲ τρίτος ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Ἄντ. Τούσα. Ἐπενέβη ὁ πρόεδρος (δηλαδὴ ὁ μητροπολίτης) ψηφίσας ὑπὲρ τούτου, ἀλλὰ οἱ τρεῖς Ἐφοροὶ διεφώνησαν πρὸς τὸν μητροπολίτην, διότι ὑπεστήριξαν ὅτι μόνον ἐν ἰσοψηφίᾳ εἶχε δικαίωμα ψήφου ὁ πρόεδρος - ἀρχιερεὺς, ὁπότε ἀπεχώρησε, χολωθεὶς, ὁ μητροπολίτης Κωνστάντιος καὶ διελύθη ἡ συνεδρίασις. Κάτωθεν τοῦ πρακτικοῦ τῆς συνεδριάσεως τῆς Ἐφορείας (τὸ ὁποῖον δὲν ὑπέγραψεν) ὁ Κωνστάντιος ἐσημείωσε, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὅτι ἡ ἀπόφασις τῶν Ἐφόρων ἦτο ἄκυρος, ἐπειδὴ ὁ ἐκάστοτε ἀρχιερεὺς εἶχε — κατὰ τὴν γνώμην του — πάντοτε δικαίωμα ψήφου, διότι τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη καὶ ἐπειδὴ, κατὰ τὴν 322/31-1-1891 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν Ἐγκύκλιον περὶ τῶν προνομίων τοῦ Πατριαρχείου, ὁ μητροπολίτης ἦτο ὁ μόνος ὑπεύθυνος ἐναντι τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἶχεν — ὡς ἰσχυρίζετο οὗτος — διπλὴν ψῆφον. Ὁ Κωνστάντιος συνεκάλεσε τὴν Ἀντιπροσωπείαν τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἀπεφάνθη (διὰ ψήφων 11 κατὰ 5) ὅτι ὁ ἐκάστοτε ἀρχιερεὺς ἔχει πάντοτε δικαίωμα ψήφου. Οἱ Ἐφοροὶ συνῆλθον καὶ πάλιν κατὰ τὴν 5-8-1901 καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐμμεῖνουν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν καὶ ν' ἀπολυθῇ ὁ Ἄντ. Τούσας, ὁ δὲ Κωνστάντιος μετέβη εἰς τὴν Νάουσαν ἀπ' ὅπου δι' ἐπιστολῆς του (17-8-1901) διέταξε, νὰ ἐπαναπροσληφθῇ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἑμιγυμνασίου, διότι δὲν ὑπῆρχον, πράγματι, διδάκτορες τῆς Φιλολογίας ἢ ἀπῆτουν μεγάλους μισθοὺς. Οὕτω ἐτακτοποιήθη προσωρινῶς τὸ ἀναφυνὲν ζήτημα, πλὴν ὅμως παρητήθη ὁ Ἐφορὸς Στ. Μαλούτας, ἐξ αἰτίας τῆς καταλύσεως, ὡς ἔλεγε, τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἐφορείας.

Μετ' ὀλίγον, τὴν 30-9-1901 (κῶδιξ 20ός, σελ. 110) ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἀντιπροσωπείαν ἀναφορὰ ἐκ μέρους 80 πολιτῶν καὶ 12 ἀντιπροσώπων, διὰ τῆς ὁποίας διεμαρτύροντο οὗτοι διὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς 3-8-1901 καὶ ἐδήλουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ δίδεται διπλῆ ψῆφος εἰς τὸν ἀρχιερέα, ἐὰν δὲ δὲν ἐπανωρθοῦτο ἡ ἀπόφασις, ἔπαυον οὗτοι ν' ἀναγνωρίζουν «τὴν ἀντιπροσωπείαν ὡς ἐπίσημον τῆς πόλεως σωματεῖον». Κατόπιν τούτου ἀπεφασίσθη παμψηφεί νὰ σταλῇ ὁ κανονισμὸς μετὰ σχετικῆς ἀναφορᾶς εἰς τὸ Πατριαρχεῖον πρὸς ἐρμηνείαν. Οἱ Ἐφοροὶ ὅμως παρητήθησαν.

Ἄν κρίνωμεν ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως εἶχον δίκαιον οἱ Ἐφοροὶ, διότι κατὰ τὸν ἰσχύοντα τότε Κανονισμὸν τοῦ 1892 (ἄρθρον 32, παράγρ. 2): «Πᾶσα ἀπόφασις αὐτῆς (= τῆς Ἐφορείας) γίνεται ἐν συνεδρίᾳ διὰ ψηφοφορίας, θεωρεῖται δὲ ἐν ἀπαρτίᾳ, ὅταν παρῶσι δύο τοῦλάχιστον μέλη. Ἐν περιπτώ-

σει ίσοψηφίας υπερισχύει ή γνώμη υπέρ ης ήθελε ταχθῆ ὁ πρόεδρος»¹. Ὅπως δὲ ἔπειτα ἔδωκε ἡ δὴ τότε ἐπιτροπή, δια ἐθίμου, κατὰ τὸ ὅποιον (ἐάν ὅμως ὑπῆρχε πράγματι τοιοῦτο καὶ ἐάν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργηθῆ τοῦτο ἐντὸς τόσον μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος) ὁ πρόεδρος ἐψηφίσει κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἐφορείας.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1901-1902) ἐδίδαξε, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ ἡ Καλλιόπη Θεοχαροπούλου, ἐνῶ ὡς Διευθύντρια τοῦ Παρθεναγωγείου προεκρίθη, μεταξύ τῶν: Ματθίλδης Λάϊκμερ, Αἰκ. Χαλκιοπούλου καὶ Καλλιόπης Δημητριάδου, ἡ πρώτη, διωρίσθη δὲ καὶ ὁ Ἄντ. Κ. Περδίκας.

Διὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1902-1903 καὶ 1903-1904 δὲν ἔχομεν πληροφορίας, διότι εἰς τοὺς κώδικας δὲν καταχωρίζονται σχετικὰ πρακτικὰ κ.λ. ἢ μὴ μόνον οἱ προϋπολογισμοί.

Κατὰ τὸ ἔτος 1904-1905 Διευθυντὴς τοῦ Ἡμιγυμνασίου ἦτο ὁ Χαρ. Ἰωαννίδης καὶ τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς ὁ Θ. Μπαρτζάνας, συναντῶμεν δὲ τὸ πρῶτον καὶ τοὺς Κων. Κανάκη, Ἀναστ. Χριστοδοῦλου, Δ. Δεσποτίδην καὶ τὰς Καλ. Καζαμπάκα καὶ Ἀφροδίτην Τριανταφύλλου (Διευθύντριαν τοῦ Παρθεναγωγείου).

Τὸ αὐτὸ διδακτικὸν προσωπικὸν ἦτο καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος (1905-1906), ἐδίδαξαν ὅμως καὶ ὁ Κ. Δημάδης.

Κατὰ τὸ 1906-1907 ἐδίδαξαν οἱ αὐτοί, πλὴν τῆς Αἰκ. Ἐμμανουήλ, ἡ ὁποία ἀπελύθη, ἐνῶ προσελήφθησαν οἱ Δημ. Θ. Τζιαβέλλας καὶ Κων. Καραλής.

Κατὰ τὰ ἔτη 1906-1907 ἐκτίσθη τὸ σχολικὸν κτήριο, ὅπου σήμερον στεγάζονται τὸ Δημόσιον Γυμνάσιον Θηλέων καὶ Δημοτικὰ Σχολεῖα.

Κατὰ τὰ ἔτη 1908-1909 ἐγένοντο συμπληρώσεις εἰς τὸ κτήριο τοῦτο ἀξίας 180 τουρκικῶν λιρῶν, ἐνῶ ἡ προηγουμένη δαπάνη (κατὰ τὰ ἔτη 1906-1907) ἀνῆλθεν εἰς ποσὸν μεγαλύτερον ἢ 1.000 τουρκικῶν λιρῶν, μέγα μέρος τῶν ὁποίων κατέβαλεν ἡ ἀδελφότης τῶν Βεροϊέων «Μέλισσα». Ἡ κατασκευὴ τοῦ κτηρίου τούτου συνετελέσθη, ὅταν μητροπολίτης Βεροίας ἦτο ὁ Ἀπόστολος Χριστοδοῦλου. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐγένετο προσπάθεια καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν νέου σχολικοῦ κτηρίου διὰ τὸ Παρθεναγωγεῖον, ἀλλὰ τελικῶς οὐδὲν ἐπετεύχθη.

Τέλος, ἄς σημειωθῆ, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν καὶ μαθη-

1. Βλ. καὶ τὰς μελέτας μου, εἰς «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» (Σφενδόνη), 1964, σ. 333-335 καὶ Τρεῖς κανονισμοί..., ἔ.α., σ. 109-110.

τριῶν, τῆς μὲν πόλεως τῆς Βεροίας ἐκυμαίνετο μεταξὺ τῶν 600-700, τῆς δὲ ἐπαρχίας τῆς μεταξὺ τῶν 2.100-2.500¹.

Πλὴν τῶν ἐλληνικῶν σχολείων ἐλειτούργουν (εἰς τὴν Βέροϊαν) καὶ τουρκικὰ σχολεῖα, ἤτοι ἕξ κατώτερα τριτάξια ἀρρένων (ἕξ ὧν δύο κυβερνητικὰ καὶ 4 ἐνοριακὰ, προκαταρκτικὰ) καὶ ἓν ἀνώτερον (τριτάξιον), ὡς καὶ δύο Παρθεναγωγεῖα. Ἐπίσης ἓν ἐβραϊκὸν δημοτικὸν καὶ ἓν ἡ δύο ρουμανικὰ (τῶν Βλαχο-Ρουμανιζόντων).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

1. Σχετικὸν ἔγγραφον (περὶ τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας Βεροίας) ἐδημοσίευσα ἤδη εἰς τὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» (Σφενδόνη), 1963, σ. 139-142, μὲ τὸν τίτλον, Τὰ σχολεῖα τῆς Βεροίας-Ναούσης κατὰ τὸ 1898.

RÉSUMÉ

Georges Ch. Chionidis, Les écoles de Véria entre 1849-1912 d'après des documents inédits.

L'auteur utilise des documents inédits de la communauté de Véria, afin qu'il puisse donner des renseignements exacts sur l'éducation à cette ville, pendant les dernières soixante années de la domination turque, s.a.d entre les années 1849-1912.

Concrètement, l'auteur fournit des éléments nouveaux sur la période 1849-1884, d'après un document inédit des écoles de Véria où sont relatés les réparations, les reconstructions, les listes des donateurs et des souscripteurs et aussi les comptes des recettes et des dépenses d'où nous apprenons, aujourd'hui, les noms et les rémunérations des instituteurs.

L'auteur examine aussi la période entre 1892-1912 en se basant aux documents inédits de l'évêché de Véria.